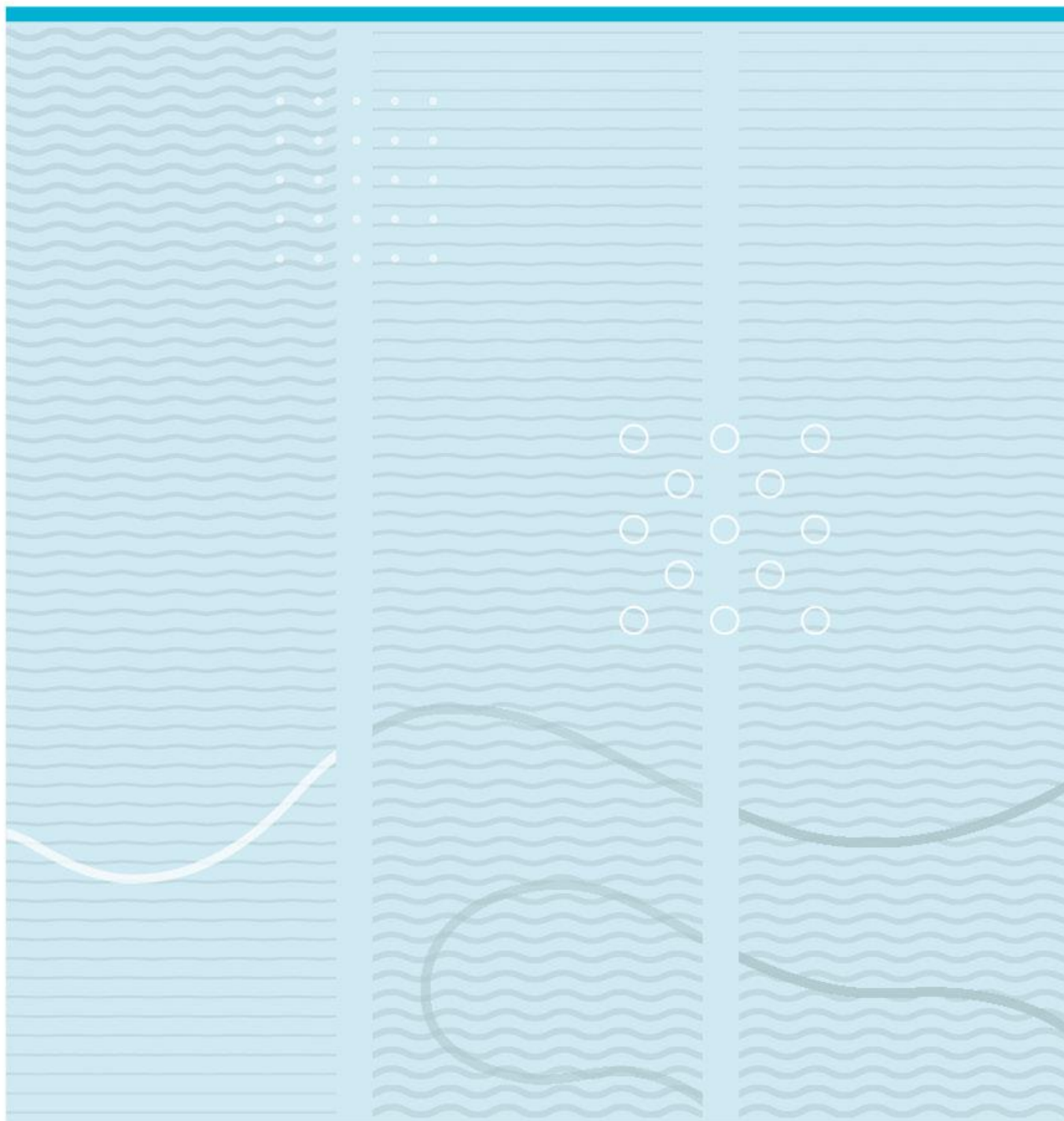

Andrea Caroline Holst Strømnes

Lær i læring

En autoetnografisk studie om arbeid med lærhåndverk

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for Humaniora, Idrett- og Utdanningsvitenskap
Institutt for estetiske fag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2024 Andrea Caroline Holst Strømnes

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Arkeologiske funn viser til at mennesker har benyttet seg av dyrehuder siden «tidenes morgen». Selv om hudene på det tidspunktet var ubearbeidet, dannet det grunnlaget for det vi i dag omtaler som lærhåndverk, som er ansett som en del av kulturarven. I dagens samfunn står flere deler av kulturarven i fare for å bli glemt.

Studien utforsker rollen lærhåndverk og erfaringsbasert læring spiller i bevaringen av kulturarv, og hvordan dette kan danne et grunnlag for undervisning i kulturarv. I teoridelen presenteres kulturarven i skolen med særlig vekt på håndverksferdigheter, hvordan synet på disse har utviklet seg og hvilken plass kulturarven skal ha i skolen i dag. Lærhåndverk er praksisnært, og teori om erfaringsbasert læring, læring gjennom å gjøre og praktisk erfaring er relevant å nevne. I relasjon til dette vil også begrepet taus kunnskap presenteres.

Denne masteravhandlingen omhandler det tradisjonsrike lærhåndverket, med et særlig fokus på pregearbeid og hvordan dette kan tilpasses til undervisning i skolen. Studien tar utgangspunkt i en autoetnografisk tilnærming der mine egne erfaringer fra arbeid med materialet, teknikker og verktøy danner grunnlaget for det empiriske materialet. Hvilke utfordringer dukker opp og hvordan kan disse overkommes, samt hvilke muligheter ligger i arbeid med materialet?

Det tas utgangspunkt i at erfaringene mine kan ekstrapoleres og gjøres allmenngyldige og dermed gjeldende også for andre. Studiens praktiske arbeid er delt inn i fem faser som bygger på hverandre: kursdeltakelse, utforskende arbeid med et utvalg teknikker, utprøvinger med grad av fuktighet, tilpasninger til skolen og produkt eksempeler.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse	4
Forord	5
1 Innledning	6
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Problemstilling	8
2 Lærhåndverk	11
2.1 Materialet	12
2.2 Garving	14
2.3 Teknikker	16
3 Teoretisk grunnlag	20
3.1 Kulturarven i skolen	20
3.2 Erfaringsbasert læring	22
4 Metodologisk tilnærming	25
4.1 Autoetnografi	25
4.2 Fremgangsmåte	27
4.3 Reliabilitet og validitet	29
5 Resultater, analyse og refleksjon	31
5.1 Fase 1 - Erfaringer fra kurs	31
5.2 Fase 2 - Utforskende arbeid med teknikker	34
5.3 Fase 3 - Utprøvinger, fuktgrader	38
5.4 Fase 4 - Tilpasninger til skolen	42
5.5 Fase 5 – Produkter	45
5.6 Oppsummering	48
6 Diskusjon	49
6.1 Kulturarven i skolen	49
6.2 Erfaringsbasert læring	58
6.3 Refleksjon rundt valg av metode	62
7 Avsluttende kommentar	63
Referanser/litteraturliste	64
Oversikt over figurer	68

Forord

Først og fremst vil jeg takke den fantastiske kollokviegruppa mi, Sarah og Tina, for å være gode sparringspartnere, for alle motiverende ord, latter og delt frustrasjon, innspill og tilbakemeldinger, og støtte i både opp- og nedturer.

Takk til familie og venner som har stått støtt selv når det har stormet som verst.

Takk til veilederne mine, Morteza Amari og Sidsel Sæterhaug for nye ideer, vinklinger, veiledninger og konstruktive tilbakemeldinger.

Ås, 28. april 2024

Andrea Caroline Holst Strømnes

1 Innledning

Kunnskap og forståelse for historie, kultur og samfunn utgjør noen av kjernepunktene i kulturarven vår, og er viktige bidrag for å bli et dannet menneske. Hvordan levde generasjonene før oss? Hvilke holdninger sto sentralt og hvordan fungerte samfunnet? Hva har gjort at vi er der vi er i dag? Bidrag til kunnskap og forståelse for slike sammenhenger er sentrale for å kunne trekke paralleller mellom hvordan vi mennesker har levd og utviklet oss, hvordan vi lever i dag og hvordan vi burde leve fremover i tid. Kulturarven står sentralt i å utvikle denne forståelsen, og en måte å tilnærme seg arbeid med kulturarven på er gjennom praktisk arbeid og erfaring. I denne avhandlingen vil arbeid med lærhåndverk representere kulturarven.

Det finnes mange spennende områder, materialer og teknikker å fordype seg i innenfor lærhåndverk. Interessefeltet er stort, og valgene er mange. Selv har jeg lenge hatt et brennende ønske om å utvikle min kunnskap, forståelse og mine ferdigheter innenfor det tradisjonsrike lærhåndverket. Det er noe som fascinerer meg med materialets historie, egenart og muligheter. Selv om valget om å jobbe med lærhåndverk bunner i mine egne interesser, er det flere andre årsaker til at valget falt på dette. Lærhåndverk har eldgamle røtter og historisk sett har materialet vært en viktig ressurs for menneskeartens overlevelse (Markussen jr., 2005; Rahme, 2021). Dette gjør håndverket til en viktig del av kulturarven, noe som skolen har et ansvar for å undervise elevene både i og om (Kunnskapsdepartementet, 2017a). Arbeid med lærhåndverk i skolen omfavner også to av kjerneelementene i kunst- og håndverksfaget; håndverksferdigheter og kulturforståelse (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Målet med det skapende arbeidet er å få egen kroppslig erfaring og kunnskap som kan brukes til å besvare problemstillingene. Et annet mål er å kjenne på egen kropp hvilke utfordringer og muligheter som ligger til grunn i arbeid med lærhåndverk. Hvilke utfordringer dukker opp i prosessen, og hvordan holdes motivasjonen ved like i møte med disse utfordringene? Det endelige målet er å kunne plassere erfaringer og kunnskap fra den praktiske delen av undersøkelsen i en didaktisk sammenheng.

Oppgavens oppbygning gir innledningsvis en introduksjon til lærhåndverk. Deretter presenteres det teoretiske grunnlaget for arbeid med kulturarv i skolen og erfaringsbasert læring, etterfulgt av den metodologiske tilnærmingen autoetnografi. Det praktiske arbeidet presenteres gjennom fem faser som blir analysert og reflektert over løpende. Dette valget er tatt fordi det har vært naturlig å analysere arbeidet underveis i prosessen. Det vil forekomme noe diskusjon i form av refleksjon i presentasjon av det praktiske arbeidet. Deler av arbeidet, tanker og refleksjoner presenteres gjennom narrative tekster med et subjektivt preg. Disse tekstene skiller seg ut fra øvrig tekst ved at de er markert i kursiv. Diskusjonen drøfter studiens viktigste funn før oppgaven avrundes med avsluttende kommentar som oppsummerer tematikken, samt forslag til videre forskning på feltet.

1.1 Bakgrunn

Hvordan og hvorfor jobbe med lærhåndverk i skolen? Dette har for meg vært et sentralt spørsmål og har bygget grunnlaget for denne masteravhandlingen. Lærhåndverket er en del av kulturarven, og det har derfor vært relevant å se på hvilken plass kulturarven har i norsk skole.

Når det kommer til litteratur som beskriver lærhåndverk finnes det lite tilgjengelig litteratur på området, og mye stammer fra 50-tallet og frem til tidlig 2000-tallet. Litteratursøket inkluderer blant annet avhandlinger, artikler, bøker og nettsøk gjennom kildebaser som Nasjonalbiblioteket og Oria. Lærhåndverk i undervisningsøyemed er et mer snevert område, og her har litteratursøket kun resultert i én bok fra 1958 og én nyere masteravhandling fra 2022. I boka «*Skinnsløyd*» skriver Lorch-Falch (1958) om hvordan og hvorfor han mener lærhåndverk bør arbeides med i skolen. Han gir blant annet en innføring i de mest sentrale verktøyene, redegjør for materialer og forklarer hvordan arbeidet foregår. I tillegg har han laget forslag til oppgaver som kan gjøres i skolen (Lorch-Falch, 1958). Dette er imidlertid en bok som sikter seg inn mot «framhaldsskolen», som er et eldre aldersnivå enn det jeg tar utgangspunkt i, hvilket er 1.-7.trinn. Det er derfor å forvente at det med yngre elever er behov for ytterligere tilpasninger og andre arbeidsoppgaver enn det Lorch-Falch (1958) presenterer.

Rapporten til Statistisk Sentralbyrå om lærerkompetanse i grunnskolen for skoleåret 2021/2022 viser til at hele 48% av kunst- og håndverkslærere mangler studiepoeng i faget (Arnesen et al., 2023). I relasjon til kompetanseheving innen praktiske kunnskaper er masteravhandlingen til Eirin Steinnes (2022) verdt å nevne, da hun har forsket på bygging av læreres kompetanse i faget kunst og håndverk, gjennom undersøkelser omkring egen kompetanseutvikling i møtet materialet lær. Steinnes (2022) peker blant annet på at i likhet med at en lærer må kunne den teoretiske kunnskapen som skal læres bort, må lærere kunne de praktiske ferdighetene som skal læres bort, for å kunne lære de bort (Steinnes, 2022, s. 46). Med utgangspunkt i ovennevnte forhold ser det ut som at det er et behov for mer og nyere forskning på lærhåndverk i undervisningsøyemed.

Rahme (2021) skriver at mye av kunnskapen ligger i hendene til yrkesutøveren og uttrykker bekymring for at kunnskapen skal forsvinne (Rahme, 2021, s. 7). Det er for eksempel ikke lenger mulig å utdanne seg innen garverifaget i Norge (Vingelsgaard, 2022). Selv har jeg en genuin interesse for videreføringen av kulturtradisjoner og håndverk, herunder særlig lærhåndverk, og et ønske om at disse formidles til de kommende generasjonene – og andre interesserte. Om ikke håndverkene blir praktisert og vedlikeholdt, vil de med tiden bli glemt og kunnskapen gå tapt for oss. Med andre ord er praktisk erfaring og kunnskap viktige elementer for å bevare kulturarven. Dette gjelder også for undervisning i kulturarv i skolen. Et kjernepunkt i kunst- og håndverksfaget er kunnskapstilegnelse gjennom praktisk handling. Erfaringsbasert læring kan knyttes opp mot praktisk erfaring og undervisning i praktisk-estetiske fag i skolen.

1.2 Problemstilling

I denne avhandlingen vil jeg utforske koblingen mellom lærhåndverk og erfaringsbasert læring, og hvordan dette kan bidra til å bevare kulturarv samtidig som det gir et verdifullt grunnlag for undervisning i skolen. Med bakgrunn i det har jeg formulert følgende problemstilling: *Hvordan kan erfaring fra eget skapende arbeid med lærhåndverk bidra til bevaring av kulturarv?*

Som lærer er det dessuten interessant å undersøke hvilken didaktisk verdi arbeid med lærhåndverk kan ha for undervisning i kulturarv. Jeg har derfor formulert en underproblemstilling som lyder som følger: *Hvordan kan arbeid med lærhåndverk danne et grunnlag for undervisning i kulturarv?*

Problemafgrensning og begrepsavklaringer

I denne avhandlingen er det ikke gjort forskning med elever eller lærere i skolen. Av den grunn er oppgaven avgrenset til egne erfaringer som danner grunnlaget for studien. For å avgrense ytterligere er arbeidet orientert rundt lærhåndverk med fokus på dekorteknikken preging. Siden arbeid med preging krever et naturlig og vegetabilsk garvet lær (Eide, u.å., s. 150; Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 20; Markussen jr., 2005, s. 116) har jeg valgt å arbeide utelukkende med slikt lær i det praktiske arbeidet. Materialbruken avgrenses videre gjennom at jeg kun har brukt avkapp og restebiter jeg har fått eller kjøpt billig fra forhandler. Dette valget er tatt av hensyn til miljø med tanke på å minimere svinn og å bruke opp materialer, men også av økonomiske årsaker. Alt læret jeg har brukt er fra Tärnsjö Garveri i Sverige.

Kulturarv er et sentralt begrep, og Falk og Knudsen (2024) definerer det på følgende måte: «*Kulturarv betegner historisk forankret kultur med verdi for enkeltpersoner, fellesskap, en folkegruppe eller en nasjon. Det kan omfatte [...] levende kulturuttrykk som håndverk [...]. Kulturarv forstås som noe som er arvet, og som bør ivaretas og videreføres til kommende generasjoner.*» (Falk & Knudsen, 2024). Med en slik definisjon er kulturarvbegrepet bredt, og det er derfor denne avhandlingen begrenser seg til arbeid med lærhåndverk som en del av kulturarven.

Det Norske Akademis Ordbok definerer begrepet håndverk som en «*produksjonsform som krever mye arbeid med hendene og utføres som yrke av faglig oppøvet og utdannet person*» (Det Norske Akademi for Språk og Litteratur, u.å.).

Skapende arbeid refereres i denne avhandlingen til en kreativ, utforskende og skapende prosess som omfatter alt arbeidet fra kursdeltakelse til ferdige produkter. Det

inkluderer de tanker og følelser som oppstår underveis, opplevelsen av mestring og refleksjoner rundt dette, samt det praktiske arbeidet.

Med erfaring menes helheten av de praktiske, sansemessige, emosjonelle og intellektuelle aspekter som oppstår i arbeidet. Det er interaksjonen mellom meg, materialet og teknikkene, og hvordan dette oppleves og reflekteres rundt (Fredriksen, 2013, s. 22–23).

2 Lærhåndverk

Dette kapittelet vil gi et innblikk i lærhåndverk der det først blir gitt en kort introduksjon til materialets rike tradisjon og historie. Videre vil teksten se nærmere på materialets oppbygning og hvordan vi bearbeider huder gjennom å garve det. Kapittelet rundes av med en presentasjon av noen sentrale teknikker innen lærhåndverk.

Lærhåndverk er et tradisjonshåndverk og Falk (2024) definerer begrepet på følgende måte: «*en håndverker fremstiller tradisjonelle produkter, hovedsakelig med egne hender og med teknikker, verktøy og materialer som er forankret i tradisjon.*» (Falk, 2024). Lær er et materiale vi mennesker har benyttet oss av siden «tidenes morgen». Nøyaktig hvor lenge er vanskelig å si, men det er funnet hulemalerier som portretterer mennesker ikledd klær av skinn som antas å være over 20 000 år gamle (Markussen jr., 2005, s. 10). Det er også gjort funn av diverse verktøy med røtter tilbake i steinalderen som har vært brukt til å skrape og glatte lær og huder (Mehlum, 1994, s. 7; Rahme, 2021, s. 8). Funn av sandaler og avbildninger av egyptiske lærarbeidere viser til at garving og skinnfarging var et godt utviklet håndverk i Egypt allerede rundt to tusen år før vår tidsregning (Rahme, 2021, s. 12). I Sverige ble det i 1933 funnet deler av klesplagg sydd i kalveskinn som dateres til århundret f.v.t, og i Danmark fant de levningene av ei 10-12 år gammel jente ikledd skinndrakt som dateres til rundt år null (Rahme, 2021, s. 13). I Norge er det blant annet gjort funn av garvede lærsko i Osebergskipet (ca. 850 e.Kr), skinnbukser og trøyer (oljehyrer) gjort vanntette med fett og olje, og pent dekorerte skinnfeller (Anthonsen, 1980, s. 10).

Før lærhåndverket ble et eget yrkesfag var det vanlig at hver husstand selv garvet skinn for å dekke sitt eget behov. I middelalderen utviklet lærhåndverket seg til å bli et eget yrke, og de som utøvde dette arbeidet ble kjent som «skinnari». En «skinnari» var ansvarlig for hele prosessen fra råhud til ferdig produkt. Det vil si at de tok seg av garving og spalting av hudene samt at de laget og produserte varer som sko, klær og andre skinnprodukter. I tillegg omfattet deres yrkesaktivitet også salmakeri og pelsberedning. Det var først i senmiddelalderen at lærhåndverk gikk fra å være ett yrke, til flere yrker: garver (skinner) og fellbereder (buntmaker). Lærhåndverkeren kan

smykke seg med å jobbe innen det som trolig er et av verdens eldste yrker (Anthonsen, 1980, s. 9; Mehlum, 1994, s. 14). I dag er det totalt 40 yrker som i Norge regnes som verneverdige tradisjonshåndverksfag. Flere av disse er yrker som arbeider med lærhåndverk, som for eksempel salmaker- og skomakerfaget. Også skinn- og pelsduodjifaget er et verneverdig tradisjonshåndverksfag (Falk, 2024).

Lærhåndverk i dag

I boka *Skinn garvning och beredning med traditionella metoder* skriver Rahme (2021) om hvordan skinn har vært, og fortsatt er, et viktig materiale for ulike urbefolkninger som inuitter, den amerikanske urbefolkningen og samer (Rahme, 2021). Også i dag er lær et flittig brukt materiale de fleste både kjenner og har et forhold til. Bruksområdene er mange og har i utgangspunktet ikke endret seg stort. I dag blir lær blant annet brukt i produkter som møbler, sko, vesker, lommebøker, klokkereimer og hesteutstyr, for å nevne noen (Markussen jr., 2005, s. 12).

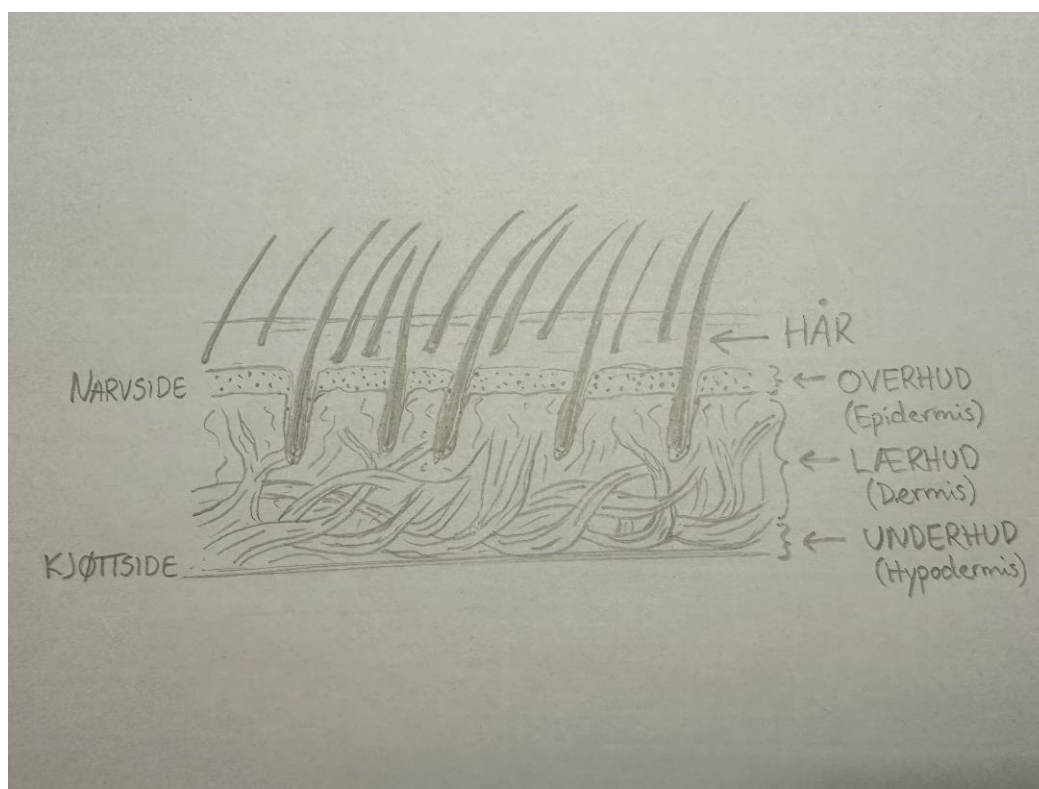
Det er stadig færre bedrifter med lærhåndverk som holder det gående. Det finnes imidlertid de som har funnet sine nisjer, som eksempelvis ULU of Norway og Ronja Revilla. ULU of Norway garver sitt eget reinsdyrskinn etter tradisjonelle metoder og med lokale råvarer, samt at de designer og syr sine egne kleskolleksjoner. Deres visjon er «å forvalte, formidle og utvikle tradisjonelt skinnhåndverk» (ULU of Norway, u.å.). Ronja Revilla er en av landets siste veskemakere. Hun syr vesker for hånd etter tradisjonelle metoder, og med omtanke for morgendagen (Atelier Revilla, 2022). Hun er også vinner av Norsk Husflidslag sin pris «Holdbart håndverk 21-22» (Norsk Husflidslag, 2022).

2.1 Materialet

Thøgersen (2005) definerer lær som et samlebegrep på ferdig garvede skinn og huder. Det kan skilles mellom skinn og huder, og Thøgersen (2005) forklarer skillet med at betegnelsen skinn gjerne brukes om huder fra mindre dyr som sau, geit og kalv, mens huder fra større dyr som okse og ku ofte betegnes som huder, for eksempel; oksehud (Thøgersen, 2005, s. 53). Anthonsen (1880) refererer til materialets tykkelse når han definerer forskjellen, der skinn varierer fra 1-2mm og lær fra 2-4mm (Anthonsen, 1980, s. 14–15). Det kan med andre ord også differensieres mellom skinn og lær ved å se på

materialets tykkelse. I denne avhandlingen er det en kombinasjon av disse forklaringene som ligger til grunn for bruk av begrepene.

En dyrehud består av tre lag; overhud (epidermis), lærhud (dermis) og underhud (hypodermis) (se figur 1). Det er lærhuden som er av interesse for lærhåndverkeren. Den består i hovedsak av proteinene kollagen og elastin, formet som sammenvevde fibre. Det er disse proteinene og måten de er bygget på som gjør at læret er både smidig og mykt, samtidig som at det er sterkt, pustende og relativt vanntett (Anthonsen, 1980, s. 12; Rahme, 2021, s. 34–36). Det kan behandles så det blir mykt og formbart, og det kan gjøres hardt igjen og fortsatt beholde formen (Anthonsen, 1980, s. 12). Disse egenskapene gjør at lær fortsatt er et attraktivt materiale den dag i dag.

Figur 1 Illustrasjon av hudens oppbygning. Tegnet av meg.

2.2 Garving

Lærmaterialer er biologiske nedbrytbare. Det er av den grunn fordelaktig å behandle materialene før bruk slik at holdbarheten økes. Denne prosessen er kjemisk og kalles garving, som er en teknikk vi mennesker har benyttet oss av i svært lang tid. Faktisk så lenge at Anthonsen (1980) antyder at garverikunnskapen trolig utdaterer vevekunstens opprinnelse (Anthonsen, 1980, s. 9). En påstand som ikke virker overdrevet når Rahme (2021) viser til arkeologiske funn som indikerer at huder og skinn var i bruk av mennesker allerede for 40-70 000 år siden (Rahme, 2021, s. 8). Mennesker som levde i Europa under den fjerde istiden 75 000 år før vår tidsregning antas å ha brukt ubearbeidede dyreskinn for å holde varmen (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 9). En hud som ikke er garvet kaller vi for råhud, og en ubearbeidet råhud vil med tiden råtne. Prosessen med å gjøre råhud om til skinn og lær er både omfattende og fysisk tung. Huden må konserveres, bløtes, kjøttsiden skrapes, avhåres (hvis hår skal fjernes), gjennom avkalkning, pyring og pikling. Alt dette må gjøres før selve garvingen kan begynne (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 18–19; Rahme, 2021).

Nedbrytningsprosessen starter i det dyret er dødt. Det er derfor viktig å flå dyret med en gang. Dersom det ikke er mulig å begynne arbeidet i løpet av to timer etter at dyret er dødt, må huden konserveres. Det finnes flere måter å konservere på: tørking, salting og frysing (Rahme, 2021, s. 44). Før en går i gang med selve garvingen er det viktig at fett og hinner skrapes vekk fra kjøttsiden av huden slik at garvestoffene kan trenge inn (Rahme, 2021, s. 46). Garvestoffer er organiske forbindelser som binder proteinene og gjør læret mer holdbart og motstandsdyktig (Store norske leksikon, 2005). Bakteriene blir drept slik at nedbrytningsprosessen stopper (Rahme, 2021, s. 71).

Det finnes flere metoder å garve på og metoden påvirker hvordan det ferdige resultatet blir. De viktigste garvemethodene er vegetabilsk garving, kromgarving (mineralsk garving), fettgarving (animalsk garving) og syntetisk garving (Markussen jr., 2005, s. 26). Siden arbeid med preging krever vegetabilsk garvet lær er det denne garvemethoden som tillegges mest vekt i denne avhandlingen. Fettgarving og kromgarving blir kort gjort rede for mot slutten av delkapittelet.

Når hudene garves med garvestoffer fra ulike typer trær og planter, kaller vi det vegetabilsk garvet (Markussen jr., 2005, s. 26). Hvilke trær og planter som brukes vil ha innvirkning på det ferdiggarvede lærets kvaliteter. Det er for eksempel forskjell på gran, bjørk, eik og selje. Selje er blant annet kjent for å gjøre læret ekstra mykt, mens garvestoffene i eikebark gir et stivt, slitesterkt og vanntett lær (Mehlum, 1994, s. 11). Vegetabilsk garving er en tidkrevende prosess og garvestoffene koster mer enn ved kromgarving (Markussen, s.26). Et vegetabilsk garvet lær tar lett til seg farge og fuktighet, og egner seg derfor godt til pregearbeider. Årsaken er at fiberstrukturen er mindre kompakt ved vegetabilsk garving enn ved kromgarving, som samtidig gjør at læret tørker raskere (Markussen jr., 2005, s. 26). En annen viktig egenskap det vegetabilsk garvede læret har, er at det beholder formen når det tørker, etter å ha vært bløtlagt og formet (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 98). En ferdiggarvet hud har en narvside (utsiden) og en kjøttside (innsiden) (Anthonsen, 1980, s. 12; Rahme, 2021, s. 34–36)

En av de antatt eldste garvemethodene vi har kalles for fettgarving (Rahme, 2021, s. 60). Som navnet tilsier garves huden ved at den blir satt inn med fett som hindrer huden fra å råtne (Markussen jr., 2005, s. 26). I tillegg gjør fettet at huden blir myk og mer vanntett (Johannessen, 1991, s. 11; Mehlum, 1994, s. 14; Rahme, 2021, s. 60). Det kan blant annet brukes fett fra olje, beinmarg eller hjernemasse i fettgarving (Markussen jr., 2005, s. 26; Rahme, 2021, s. 60). På slutten av 1800-tallet oppsto en ny garvemethode kalt kromgarving (Johannessen, 1991, s. 71). Noen av fordelene med kromgarving er at prosessen er vesentlig mindre tidkrevende enn ved vegetabilsk garving, og det behøves mindre garvestoff. Garvestoffet hentes fra kromsalter og omgjøres til kromoksyd som reagerer med fibre i læret (Johannessen, 1991, s. 72). Fibrene blir tettere hvilket gjør at læret holder seg mykt og smidig, samtidig som det er sterkt. Hoveddelen av skinn og lær som garves i dag, er kromgarvet (Anthonsen, 1980, s. 13; Markussen jr., 2005, s. 26). Kromgarvet lær brukes blant annet til jakker, sko, vesker og møbler (Anthonsen, 1980, s. 13).

2.3 Teknikker

Det finnes en rekke ulike teknikker og arbeidsmåter som kan benyttes når det kommer til lærhåndverk. I dette delkapittelet vil noen av disse teknikkene beskrives for å vise til et lite utvalg av mulighetene materialet tilbyr.

Det finnes en rekke ulike søm og teknikker som har som hovedmål å sammenføye materialer, mens andre teknikker har en mer estetisk verdi. Det er for eksempel mulig å prege et mønster, svi/brenne, farge, brodere, feste metallornamenter, eller gyllenlær. Noen teknikker har flere hensikter og fungerer både som sammenføynings- og dekorteknikk.

Søm

Ved produksjon i lær må ofte ulike deler eller sider sammenføyes. En vanlig sammenføyningssteknikk er å sy, og det finnes mange ulike søm-varianter med ulike egenskaper og utseende. Den vanligste, og mest holdbare, sømmen kalles for salmakersøm. Det er også den sømmen med de eldste tradisjonene (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 86–87). Med teknologiske nyvinninger finnes det nå egne symaskiner for skinn og lær som effektiviserer og forenkler produksjonen, men Markussen jr. (2005) argumenterer likevel for at håndsøm har høyere kvalitet og er mer holdbart enn maskinsøm. Det er fordi maskinsømmen er lagt opp slik at om én tråd ryker, vil begge trådene løsne og sømmen rakne. På håndsøm med to nåler (salmakersøm), vil derimot bare det ene stinget gå opp dersom tråden ryker (Markussen jr., 2005, s. 99).

Fletting

En annen teknikk innen lærhåndverk er fletting. Det finnes en rekke ulike måter å flette på som gir svært ulikt resultat og utseende, men hvilken flette som brukes avhenger til dels av hvilket formål fletten har: om det er å flette et belte, for å sammenføye to eller flere deler, eller som dekor. I boka *Skinn og lær* beskriver Markussen jr. (2005) en rekke ulike fletteteknikker som flat fletting, rund fletting, hemmelig flette, applikasjonsfletting, kantflette (cordovan), knutefletting, beltefletting osv (Markussen jr., 2005, s. 59–98).

Forming

Siden lær er et føyelig materiale, er det også mulig å brette og forme det. For å forme læret må det bløtlegges skikkelig, for et godt fuktet lær er lettere å forme. Det kan formes med bare hendene, eller en kan bruke attrapp eller ulike pressverktøy. En attrapp er en etterligning av en gjenstand (Rein, 2023). For eksempel kan en skomaker bruke en etterligning av en fot som hjelpemiddel for å forme læret til en sko. Et annet eksempel der det er vanlig å forme læret, er når det lages spesialtilpassede knivslirer (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 98–101).

Preging

Preging er en dekorteknikk der en former og lager motiv og mønster i læroverflaten ved å presse/banke på læret med ulike verktøy. Disse verktøyene lager merker eller fordypninger i læret som varierer avhengig av verktøy og teknikk som er brukt, og hvor fuktig læret er. Å prege er i utgangspunktet et samlebegrep for selve teknikken med å forme og lage mønster ved å presse på læret. Dette kan gjøres med en rekke ulike verktøy, for eksempel ulike varianter av pregepinner eller punsler. Begrepet å punsle henger sammen med bruken av spesielle verktøy kalt punsler. Det finnes et enormt utvalg av ulike punsler som gir ulike avtrykk i læret. Når det punsles brukes en klubbe til å banke en punsel mot læret. Hvilke punsler som trenges avhenger av mønsteret som skal lages. Det meste kan brukes som pregeverktøy så lenge det er hardt og ikke har spisse/skarpe kanter som kan skjære i læret (Anthonsen, 1980, s. 64).

For å kunne prege i et lær er det viktig at læret er vegetabilsk garvet (Jeppsson & Åkesson, 1981, s. 20) og ikke overflatebehandlet, slik at det tar til seg fuktighet (Eide, u.å., s. 150). Et lær som ikke tar til seg fuktighet er ikke egnet til pregearbeid, for om læret er for tørt, blir avtrykket dårligere (Markussen jr., 2005, s. 116) og arbeidet tyngre. I preging er det vanlig å først bruke en svivelkniv til å skjære mønsteret inn i læret. Dette gir en mer detaljrik effekt og utstående motiv.

Pauting

Pauting er en teknikk der en lager motiv i læroverflaten ved å presse og dytte på læret (råranden) slik at det skapes reliefflignende forhøyninger i overflaten (Dahl, 1994, s. 10).

Selve begrepet virker å ha sterk tilknytning til knivmaking og dekorering av knivslirer (Markussen jr., 2005, s. 139), da det er utelukkende i denne sammenhengen jeg ser dette begrepet i bruk. Dahl (1994) peker på viktigheten av å ha en klar plan om hva som skal gjøres før arbeidet settes i gang fordi det er vanskelig å endre på noe som allerede er gjort (Dahl, 1994, s. 71). I likhet med pregearbeider er fuktgraden på læret et viktig aspekt for et vellykket resultat (Dahl, 1994).

Gyllenlær

Gyllenlær er en gammel dekoreringsteknikk som kan spores tilbake til Egypt fra år 1700 før vår tidsregning. Teknikken var særlig populær under barokken og renessansen, og i Norge finner vi mye gyllenlærarbeid fra 1700-tallet. Teknikken kan minne litt om preging med relieffuttrykk, men inkluderer flere teknikker som rissing og maling. Det arbeides både fra undersiden av læret med et kulejern og fra oversiden med pregejern. Arbeidet dekkes så med bladgull eller bladsølv før det males med oljemaling i en rekke sterke farger. Det er et langtekkelig arbeid som stiller høye krav til håndverkerens tålmodighet så vel som nøyaktighet (Markussen jr., 2005, s. 147–151). Gyllenlær er mye brukt som møbeltrekk og veggtafet (Markussen jr., 2005, s. 147; Thøgersen, 2005, s. 59).

Brennemerking

Å brennemerke eller svi inn mønster er også en dekorteknikk som kan brukes på lær. Her finnes det også ulike verktøy som kan tas i bruk, og det er mulig å gjøre arbeidet manuelt for hånd, eller ved hjelp av maskiner. Ønskes det å gjøre arbeidet for hånd kan en pyrografipenn (svipenn) være et godt alternativ. Det er også mulig å lage egne verktøy ved å for eksempel varme opp en bit av en ståltråd (Anthonsen, 1980, s. 66). Er det ønskelig å gjøre arbeidet med brennemerking på en mer teknologisk moderne måte kan for eksempel en laserkutter benyttes.

Farging

Det er også mulig å farge eller male på læret. Dette kan for eksempel med fordel kombineres med pregearbeider for å fremheve detaljene. Det eksisterer en rekke ulike produkter som kan brukes for å farge lær, som for eksempel sprit- eller vannbasert

lærfarge, antikkfarge og akrylfarge (Markussen jr., 2005, s. 153–157). De ulike produktene har svært ulike egenskaper og det er derfor fordelaktig å ha kunnskap om de ulike mulighetene slik at valget faller på det produktet som passer best for seg og sitt arbeid.

3 Teoretisk grunnlag

I dette kapittelet presenteres relevante teorier som har betydning for avhandlingens overordnede tema. Først vil jeg presentere teori om kulturarven i skolen med særlig vekt på håndverksferdigheter, hvordan synet på disse har utviklet seg og hvilken plass kulturarven skal ha i skolen i dag. Videre vil teori om erfaringsbasert læring, praktisk kunnskap og taus kunnskap presenteres.

3.1 Kulturarven i skolen

Kulturarven representerer selve fundamentet i en kultur, og viser til resultatene av det som har utviklet seg gjennom flere generasjoner (Halvorsen, 2001, s. 59). Falk og Knudsen (2024) skriver at begrepet kulturarv oppsto på slutten av 1800-tallet, da spørsmål om selvstendighet og nasjonal identitet sto i fokus. Det handlet om å skape og styrke en felles følelse av tilhørighet og nasjonal identitet. Interessen for kulturarv økte som et svar på industrialiseringen og de teknologiske endringene som ble oppfattet som trusler mot tradisjonelle kulturelle uttrykk (Falk & Knudsen, 2024).

På 1700-tallet var ikke praktiske fag en del av undervisningen på skolen, men under industrialiseringen på slutten av 1800-tallet ble behovene endret. Det ble argumentert for behovet for utviklingen av praktiske ferdigheter og ferdighetenes nytteverdi for det praktiske livet, hvilket førte til at håndarbeid og sløyd fikk sitt inntog i skolen (Nielsen, 2009, s. 36). Det å kunne lage ting selv hadde en økonomisk og praktisk verdi. Datidens «ideelle kjønnsroller» delte kunst- og håndverksfaget inn i håndarbeid for jenter og sløyd for gutter (Kjosavik, 2001, s. 27–29). Frem til håndverksfagene kom inn i skolen i 1889, var det hjemmets ansvar å sørge for at barna fikk opplæring og praktisk erfaring innen ulike håndverk. Det var en naturlig del av hverdagen og arbeidet i hjemmet og barna utviklet praktiske ferdigheter gjennom å delta i hverdagens forefallende arbeid (Nielsen, 2009, s. 35). På den måten var lærdom innen og utøvelse av praktiske håndverk og husflid en naturlig del av oppveksten. Kunnskapsoverføring gikk vanligvis i arv fra én generasjon til den neste (Engelstad et al., 1950, s. 93; Nielsen, 2009, s. 35). En annen vei for videreformidling av kunnskap og ferdigheter var gjennom det vi kaller for mesterlære (Nielsen, 2009, s. 36). Mesterlære er når en novise (lærling) lærer av en

med mer erfaring enn den selv har (Jensen, 1999, s. 20). Mesteren demonstrerer hvordan en oppgave skal gjøres mens lærlingen observerer og imiterer arbeidet, samtidig som mesteren gir kontinuerlig veiledning og korreksjon (Jensen, 1999, s. 19).

Et resultat av industrialiseringen er at flere av de tradisjonelle håndverkene nå er delvis glemt (Engelstad et al., 1950, s. 93). I UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarv, blir tradisjonshåndverkere oppfordret til å fortsette å utøve sitt håndverk og samtidig arbeide for å videreformidle sine ferdigheter og kunnskaper til de kommende generasjonene (Falk, 2024; UNESCO, u.å.).

At kulturarven har en plass i utdanningssystemet vårt er lovpålagt gjennom Opplæringslovens formålsparagraf §1-1. Opplæringsloven legger vekt på betydningen av å integrere kulturarv i utdanningssystemet, hvilket ikke bare innebærer å formidle kunnskap om kulturarv, men også å fremme forståelse og respekt for det mangfoldet av kulturer som finnes i samfunnet. En lærer har med andre ord en plikt til å undervise i og om kulturarv. I overordna del av LK20 står det blant annet at skolen skal «[...] gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring ...» (Kunnskapsdepartementet, 2017a) fordi «*Innsikt i vår historie og kultur er viktig for utvikling av elevenes identitet og skaper tilhørighet til samfunnet.*» (Kunnskapsdepartementet, 2017a).

Skolen har et utdanningsoppdrag, men den har også et danningsoppdrag som er vel så viktig. Hogstad (2022) definerer begrepet dannelse på følgende måte: «*formingen av menneskets personlighet, oppførsel og moral.*» (Hogstad, 2022). Danning skjer blant annet når elevene får innsikt i og kunnskap om historie, samfunn, kunst og kultur, og gjennom praktiske utfordringer og opplevelser i undervisninger (Kunnskapsdepartementet, 2017b). Kulturarv i skolen spiller en stor rolle i å utvikle elevene til å bli kompetente og selvstendige individer. Denne arven betraktes som en ressurs for å bygge opp både personlig og kulturell identitet, og på generell basis kan vi si at den bidrar til utviklingen av individets personlighet (Halvorsen, 2001, s. 58).

3.2 Erfaringsbasert læring

Haabesland og Vavik (2000) skriver at for barn er konkrete erfaringer et viktig aspekt for læring med bakgrunn i den konkrete måten de forholder seg til omverdenen. Altså at handlinger, sanser og konkrete objekter er sentrale i tenkningen, og at det meste læres gjennom praktiske erfaringer og konkrete opplevelser. De legger til at læring gjennom å gjøre også gjelder for voksne (Haabesland & Vavik, 2000, s. 187–188). Å lære gjennom å gjøre har sterke paralleller til erfaringsbasert læring, som er en pedagogisk tilnærming der praktisk erfaring anses for å være en sentral del av læringsprosessen.

En fremtredende forkjemper for erfaringsbasert læring er John Dewey. Han var en betydningsfull person innen det pedagogiske feltet, og hans filosofi og teorier om læring har hatt stor innvirkning på utdanningssystemer over hele verden, også den dag i dag. Dewey var med på å snu skolens syn fra det tradisjonelle «learning by listening», til å fremme fokuset på læring gjennom praktisk erfaring. Mange vil i dag knytte han opp mot uttrykket «learning by doing», eller «learn to do by knowing and to know by doing» (Vaage, 2001, s. 130). Manger et al. (2009) oversetter sistnevnte til å «*lære hvordan vi skal handle ved å skaffe oss kunnskap om det vi gjør.*» (Manger et al., 2009, s. 238). Det betyr at vi tilegner oss kunnskap og ferdigheter gjennom å utføre handlinger og delta i praktiske oppgaver. Et annet viktig element i erfaringsbasert læring er å reflektere over erfaringene som gjøres. Det er viktig å gi tid til å vurdere og analysere handlinger, erfaringer og resultater fordi en god refleksjon kan belyse hva som har fungert bra, hva som kan forbedres, og hvilke nye innsikter erfaringene har gitt (Manger et al., 2009, s. 239).

Dewey anses for mange å være en pioner innen progressivismen, og han er en av de som videreutviklet pragmatismen (Myhre, 1972, s. 13–14). Pragmatisme kommer fra det greske ordet *pragma*, som oversettes til handling, praktisk eller praksis, og er med det først og fremst en handlingsteori (Egelandsdal & Ness, 2020, s. 63; Manger et al., 2009, s. 240). Dewey mente at hovedmålet med hans filosofi var å hjelpe med å identifisere og løse samfunnsproblemer. I denne prosessen var oppdragelse og skole sentrale elementer (Myhre, 1972, s. 11). Han fremmet ideen om at læring oppstår gjennom praktisk erfaring, og mente at elever lærer best når de engasjeres i praktiske

og meningsfylte aktiviteter som lar dem utforske og forstå verden rundt seg (Egelandsdal & Ness, 2020, s. 67).

Dewey var opptatt av at den praktiske delen av opplæringen var like viktig som den teoretiske delen, men påpeker også at praksis alene ikke er tilstrekkelig for å forklare læringsprosesser. Det er relasjonen mellom kunnskap og praksis som er det primære for læring (Vaage, 2001, s. 130). De to læringsformene bør ikke anses som adskilte der én er viktigere enn den andre, men heller kombineres for å øke læringsutbyttet. Sagt med andre ord betyr det at praktisk problemløsning og teoretisk undervisning burde gå hånd i hånd («Great Pedagogical Thinkers», 2019).

Molander (1996) antyder at den praktiske kunnskapen er underlagt den teoretiske kunnskapen, og at sistnevnte verdsettes høyest. De praktiske ferdighetene er med andre ord ikke like mye verdt som den intellektuelle, teoretiske kunnskapen. Selv tar han et utgangspunkt i at menneskelige handlinger er grunnleggende for kunnskap, som stemmer overens med et pragmatisk synspunkt (Molander, 1996, s. 9). Han skriver videre at vi er våre kropp, eller at kroppen er vår forbindelse til verden rundt oss. Kroppen er et «personlig hjem», og om kroppen står som sentrum for opplevelser, erfaringer og kunnskap, tilgjengeliggjøres en bedre forståelse for den kroppslige og verbale dialog (Molander, 1996, s. 25–26).

I kunst og håndverk er det gjerne den handlingsbaserte kunnskapen som står i fokus. Denne typen kunnskap oppstår gjennom skapende prosesser, i møtet med og mellom materialer, verktøy og kropp. Nielsen (2009) anser teori og praksis for å være komplementære, at de utfyller og forsterker hverandre snarere enn å motarbeide hverandre. Videre påpeker hun at teoretisk kunnskap ikke er en fiende for undervisning i kunst- og håndverk (Nielsen, 2009, s. 101).

Et relevant begrep å trekke frem i forbindelse med praktisk erfaring er «*taus kunnskap*». Begrepet er oversatt fra det engelske «*tacit knowledge*» som Michael Polanyi beskriver som å kunne mer enn det som kan fortelles. Altså at vi kan og vet mer enn vi klarer å uttrykke med ord. Vi vil for eksempel kunne gjøre eller kjenne igjen en prosess uten å

kunne forklare den nøyaktige sammenhengen med ord (Polanyi, 1966, som sitert i (Molander, 1996, s. 35). Kuhn poengterer at en stor del av en forskers kunnskap er taus og dermed ikke kan forklares (Molander, 1996, s. 35–36). Et hverdagslig eksempel på taus kunnskap kan være å sykle. Selv om det er mulig å gi en grunnleggende teoretisk forklaring på hvordan sykling fungerer, er hver enkelt avhengig av praktisk erfaring for å lære seg å sykle i praksis. Når dette er lært blir det å sykle en iboende praktisk kunnskap.

4 Metodologisk tilnærming

I dette kapittelet vil det gjøres rede for avhandlingens forskningsstrategi. Dette inkluderer den vitenskapelige forankringen og metodologiske tilnærming, samt den praktiske studiens fremgangsmåte. Til slutt presenteres metoder for innsamling av empirisk materiale, samt en kort redegjørelse for studiens reliabilitet og validitet.

4.1 Autoetnografi

Karlsson et al. (2021) skriver at «*Autoetnografi er både en vitenskapsteoretisk, metodisk og praktisk tilnærming basert i ulike fag- og forskningstradisjoner med vekt på en kvalitativ metodologi.*» (Karlsson et al., 2021, s. 9). Med utgangspunkt i dette benyttes autoetnografi som både vitenskapsteoretisk ståsted og metodologisk tilnærming i denne avhandlingen. Kort fortalt kan autoetnografi benyttes som et verktøy for å undersøke, problematisere og kritisere politiske, sosiale og kulturelle forhold sett gjennom personlige erfaringer (Karlsson et al., 2021, s. 10).

Autoetnografi har sine røtter i kvalitativ forskning, og siden empirien helt eller delvis er basert på forskerens egne erfaringer, er det vanlig at autoetnografiske studier bærer et preg av subjektivitet (Fredriksen, 2013, s. 268). Subjektiviteten gjør det utfordrende å ha en etterprøvable empiri, og det er derfor særlig viktig å arbeide systematisk og transparent. Forskere som arbeider med kvalitative metoder erkjenner at det kan eksistere flere perspektiver på sannheten (Fredriksen, 2013, s. 268), og at virkeligheten er både kompleks og i stadig endring (Nilssen, 2012, s. 38). I tillegg er forskerens tidligere erfaringer og forforståelser med på å påvirke hvordan ny kunnskap utvikles (Karlsson et al., 2021, s. 24). I mitt tilfelle har jeg allerede noen forkunnskaper fra tidligere arbeid med lærhåndverk, som vil være med på å forme hvordan jeg tolker og reflekterer rundt nye erfaringer som dukker opp. For eksempel så skrev jeg min FoU-oppgave i lærhåndverk, der jeg arbeidet med et utvalg ulike tråder og hulleteknikker for å tilpasse sømarbeid til undervisning i barneskolen. Basert på det kan jeg i møte med lignende situasjoner trekke en slutning på bakgrunn av mine tidligere erfaringer og utforskning på feltet.

Kvalitativ forskning behøver ikke nødvendigvis å følge en fast oppskrift, noe som gir rom for at forskeren kan tilpasse arbeidet etter hvordan oppgaven utvikler seg (Nilssen, 2012, s. 38). Dette åpner muligheter for å jobbe eksplorativt og utforskende med materialet, og gir rom for at oppgavens retning til en viss grad «blir til» underveis i arbeidet. Dette har jeg selv erfart gjennom testing av ulike dekorteknikker, før jeg tok et valg om å fordype meg i pregning. I tillegg har jeg latt praktiske erfaringer og impulser påvirke arbeidet og videre undersøkelser.

Karlsson m. flere (2021) bryter begrepet autoetnografi opp i tre deler, der *auto* viser til at studien baserer seg på personlige erfaringer. Erfaringene blir så satt i relasjon til sosiale og kulturelle kontekster (*etno*), mens *grafi* viser til metodene som benyttes for å formidle resultatet av forskningen. Dette kan for eksempel være gjennom tekst, film, poesi eller lignende (Karlsson et al., 2021, s. 9–10). Videre skriver de at et av poengene med autoetnografiske tekster er at leseren inviteres til å bli følelsesmessig og intellektuelt berørt (Karlsson et al., 2021, s. 10). Gjennom tekstlig fremstilling av resultatet åpner metodologien opp for en åpen og mer kreativ måte å skrive på, for eksempel gjennom historieformidling som kan vekke tanker, følelser, fascinasjon, inspirasjon og undring hos leseren. Kontekstbeskrivelser vil blant annet være vesentlig når resultatene presenteres. Formålet er å gi leseren en følelse av å være tilstede i prosessen og arbeidet, og da må konteksten (både fysisk og mentalt) beskrives på en forståelig og konkret måte (Nilssen, 2012, s. 159).

Som lærer er det viktig å reflektere over egen, men også andres praksis. Det kan for eksempel innebære å tenke i retrospekt på undervisning, hendelser, kroppsspråk og følelser. Et autoetnografisk perspektiv åpner muligheter for nettopp dette fordi en autoetnografisk forsker blant annet kan skrive retrospektivt om aha-opplevelser som er gjort mulige gjennom at forskeren selv har tatt del i det empiriske arbeidet (Ellis et al., 2011, s. 276).

Karlsson et al. (2021) skriver at de ønsker å fremme betydningen av å integrere forskjellige kunnskapsformer og livserfaringer i forskning, faglig praksis og utdanning, og at bokas budskap er å vise hvordan autoetnografi kan være et nyttig verktøy for å

presentere erfaringsbasert kunnskap og legge til rette for systematisk refleksjon over denne (Karlsson et al., 2021, s. 11–12). Et slikt syn på autoetnografi er med på å videre forankre metodologiens relevans i denne avhandlingen. Erfaringsbasert læring står sterkt, både i forhold til mine egne opplevelser med materialet, men også fordi jeg anser min erfaringsbaserte læring som overførbar til elevers erfaringsbaserte læring gjennom refleksjon.

Autoetnografi gir mulighet til å presentere resultatet fra et subjektivt ståsted. Dette tillater meg å se på mitt eget møte med materialet, og belyse min indre monolog av tanker, følelser og erfaringer. Kapittel 5 vil derfor bære et preg av et mer subjektivt språk, der også det indre møtet gis ord. For å tydeliggjøre dette aspektet kommer jeg til å skrive disse delene av teksten i kursiv.

4.2 Fremgangsmåte

I dette kapittelet gjøres det rede for hvordan det praktiske arbeidet med avhandlingen er gjennomført og hvilke metoder jeg har brukt for datainnsamling. Det praktiske arbeidet er delt opp i fem faser og hver fase avrundes med en kort refleksjonsdel der de mest aktuelle funnene fra den respektive fasen trekkes frem. Funn analyseres løpende mens resultatene presenteres. Funnene som trekkes frem er basert på erfaringer jeg ser didaktisk verdi i, som for eksempel didaktiske muligheter eller utfordringer jeg erfarer meg med arbeidet. Erfaringene er også til en viss grad med på å forme det praktiske arbeidets retning med hensyn til hva som utforskes i neste fase.

I den første fasen trekker jeg frem erfaringer fra kursene jeg deltok på. Det er særlig hvordan kursene var lagt opp som er interessant å trekke frem. Det ble tatt en del bilder underveis i arbeidet i tillegg til at jeg skrev en liten logg med tanker, refleksjoner, tips og triks jeg anså som viktige å ta med seg videre i arbeidet.

I fase to jobbet jeg utforskende med ulike teknikker. Jeg har arbeidet eksplorativt med teknikkene pyrografipenn, laserkutter og preging, og denne fasen bærer derfor preg av en friere og mindre innrammet struktur. Jeg ønsket å bli bedre kjent med teknikkene før

jeg bestemte meg for én å gå videre med. Denne fasen fungerte som en innledende fase til det praktiske arbeidet, og vil derfor kort gjøres rede for i denne avhandlingen.

I fase tre er det gjort utprøvinger i totalt fire ulike fuktgrader, der de respektive er tørt lær, lettfuktet lær, overfuktet lær og gjennomfuktet lær. Det tørre læret er ikke fuktet før arbeidet begynner. Å definere hva som menes med lettfuktet lær er en større utfordring da det i utgangspunktet er lite konkret. Det som menes er at læret er lett fuktet med en svamp slik at vannet trekker ned i overflaten. Når vannet bruker litt tid på å trekke inn, men fremdeles trekker inn, er læret klart til å preges på. Det overfuktede læret er også fuktet med svamp, men her brukes så mye vann at det tar tid før vannet trekker ned i læret og det blir liggende på overflaten en stund. Utprøvingene som er gjennomfuktede har ligget i vannbad i 20 minutter før det blir lagt til tork på et håndkle i 10 minutter før arbeidet starter. I tillegg er utprøvingene gjort i tre ulike lærtykkelser (ca 1,8mm, 2mm og 3,5mm). Formålet med dette er å kunne utforske hvordan lærets tykkelse påvirker fuktingen, arbeidet og det endelige resultatet.

Læret er skåret opp i omtrentlig jevnstore (ca 8x8cm, pluss-minus), firkantede lapper der motivets størrelse ligger til grunn for størrelse på lappene. Jeg har jobbet gjennomgående med det samme motivet i alle utprøvingene, men med noen småjusteringer underveis med hensyn til motivets størrelse. Videre deles utprøvingene opp i tre ulike steg avhengig av hva som er gjort av arbeid, der de respektive stegene er motivoverføring, svivelkniv og preging. I motivoverføring har jeg først tegnet motivet på et overføringsark, lagt arket over læret og tegnet over motivets linjer med en overføringspenn. Da preges linjene inn i læret. På utprøvingene med svivelkniv har jeg først gjort en motivoverføring før jeg har brukt svivelkniv, og i det siste steget (preging) har jeg gjort motivoverføring, svivelkniv og preget med punsler (B197 og A104).

Den fjerde fasen ble til som et resultat av erfaringene jeg gjorde meg i fase tre, og omhandler hvordan arbeid med preging kan tilrettelegges for undervisning i skolen. Det er i hovedsak erfaringene mine med utfordringene svivelkniven byr på som danner grunnlaget for utprøvingene. Alle fire utprøvingene er derfor gjennomført uten bruk av svivelkniv. Tre av utprøvingene er gjort med punsler: én i tørt lær, én i lettfuktet lær og

én gjennomfuktet lær. I tillegg er én utprøving gjort i gjennomfuktet lær der halve motivet er preget med falseben og den andre halvdelen med pregejern. Hensikten med denne utprøvingen var å se på alternative løsninger til hvordan pregearbeid kan tilrettelegges for og tilpasses til undervisning i skolen.

I fase fem har jeg med bakgrunn i erfaringen fra de andre fasene, jobbet med å skape fire spesifikke eksempler på produkter av varierende vanskelighetsgrad som kan gjennomføres i skolen.

Innsamling av data

I arbeidet med denne avhandlingen har jeg ervervet meg kunnskap og erfaring gjennom eget praktisk arbeid, og det er dette arbeidet som danner grunnlaget for empirien. Min hovedmetode for å dokumentere egen praksis og refleksjon rundt praksis er gjennom bruk av forskningslogg, og det er denne som danner grunnlaget for mitt empiriske materiale. Forskningsloggen inneholder semistrukturerte notater med bakgrunn i kursdeltakelse og mitt eget estetisk skapende arbeid. Notatene omhandler i hovedsak beskrivelser av hva som er gjort, tips og triks, samt tanker og refleksjoner rundt arbeidet. Eksempel på innføring kan være noe jeg opplevde som utfordrende eller noe jeg føler gir rom for muligheter, som er erfaringer som kan trekkes ut og gir et utgangspunkt for videre didaktisk refleksjon. I tillegg er det tatt mye bilder underveis i arbeidet for å dokumentere prosessen, men også av de ferdige utprøvingene. For å reflektere og diskutere funn har jeg brukt en kombinasjon av loggen, bilder og de fysiske utprøvingene.

4.3 Reliabilitet og validitet

Nilssen (2012) påpeker at en kvalitativ studie aldri vil kunne gjennomføres på eksakt samme måte (Nilssen, 2012, s. 141). For å styrke studiens pålitelighet vil det av den grunn være særdeles viktig å etterstrebe transparens og etterprøvbarhet i arbeidet. En måte å gjøre dette på er å beskrive og dokumentere prosessen i detalj. Hvordan er empiri samlet inn, hvilke valg er gjort og hvorfor er disse valgene tatt (Nilssen, 2012, s. 142). Observasjonene, eller erfaringene jeg gjør meg, ses ut fra mitt eget ståsted og mine egne individuelle teorier. Det innebærer at mine tidligere opplevelser og

erfaringer er med på å påvirke hva jeg observerer (Postholm, 2005, s. 55). Det betyr blant annet at samme observasjoner kan oppleves annerledes av noen andre til tross for at undersøkelsen gjennomføres på samme måte.

Studien består også av en rekke parametere som kan være vanskelige å måle, særlig i henhold til utprøvingene med ulike fuktgrader som beskrevet ovenfor. Jeg har derfor gjort et forsøk på å konkretisere de ulike fuktgradene mest mulig for å styrke studiens etterprøvbarehet.

Hensikten med studien er å gjennom erfaring med eget arbeid reflektere rundt hvordan arbeid med lærhåndverk kan bidra til å bevare kulturarv, og hvordan dette arbeidet kan danne et grunnlag for undervisning i skolen. Det å arbeide praktisk med håndverket er i seg selv en form for bevaring av kulturarv, i tillegg til at målet er å jobbe med videreformidling av lærhåndverket i skolen. Det empiriske datamaterialet er mine egne erfaringer fra arbeidet, de subjektive opplevelsene jeg sitter igjen med. Avhandlingen tar utgangspunkt i at disse erfaringene kan sees på som allmenngyldige og av den grunn også være relevante i undervisningssammenheng.

5 Resultater, analyse og refleksjon

I dette kapitlet vil det praktisk skapende arbeidet presenteres. Resultat, analyse og refleksjon presenteres blant annet gjennom bruk av narrativ, en form for historiefortelling der leseren ledes gjennom arbeidet som er gjort, samt tanker og følelser som oppstår underveis i arbeidet. Denne teksten er skrevet i kursiv. Alle bilder er tatt av meg.

Som nevnt benytter jeg i dette arbeidet lær fra Tärnsjö Garveri i Sverige, som har et stort fokus på bærekraft og miljø i garveriet sitt. Tärnsjö skriver selv på sine nettsider at de siste 35 årene har de jobbet utelukkende med vegetabilsk garving, og at de jobber aktivt for å produsere lær så naturlig som mulig og med minst mulig negativ miljøpåvirkning. I tillegg bruker de kun hud fra svenske dyr der hver hud merkes og kan spores tilbake til det respektive dyret (Tärnsjö Garveri, 2024). Dette er gjeldende i alle de fem fasene, også på kurs, med unntak av det første kurset der vi arbeidet med tradisjonelt vegetabilsk garvet reinsdyrskinn.

5.1 Fase 1 - Erfaringer fra kurs

Før jeg gikk i gang med mitt eget praktiske arbeid, dro jeg på to kurs i og om lærhåndverket. Det første kurset jeg deltok på var i regi av Nasjonalbibliotekets satsning på formidling av tradisjonshåndverk, og det andre kurset var et grunnleggende kurs i lærhåndverk. Det er også verdt å nevne at til tross for at jeg har noe erfaring med lærarbeid fra tidligere, så har jeg aldri deltatt på kurs. I all hovedsak har jeg tilegnet meg kunnskap på egenhånd, men med noe enkel veiledning fra en bekjent som arbeider med skinn og lær. I tillegg arbeider jeg med teknikker som er nye for meg, hvilket gjør at jeg stiller med et likere utgangspunkt som elevene.

Det første kurset var lagt opp på en slik måte at det først ble gitt en teoretisk innføring før det gikk over i praktisk arbeid med veiledning. Kurset åpnet med en introduksjon i tradisjonelle garvemetoder, med hovedvekt på vegetabilsk garving. Garvede skinn fra en rekke ulike dyr ble presentert, herunder blant annet rev, grevling, ekorn, fiskeskinns og til og med en kalkunfot. Skinnene ble sendt rundt bordet og deltakerne fikk

muligheten til å se nærmere på dem, ta og føle på dem. Dette bidro til å understreke at det finnes et bredt spekter med hensyn til hva som kan garves.

Det var også lagt opp til litt praktisk arbeid der kursdeltakerne fikk sy hver sin skinnpose i tradisjonelt garvet reinsdyrskinn. Før vi gikk i gang med å sy skinnposene sydde vi også et lite fingerbøl. Lær er et tungt materiale å jobbe i, og et fingerbøl kan spare fingertuppen for den verste støytten. Bildene nedenfor viser det praktiske arbeidet jeg gjorde på kurset. Fingerbølet til venstre viser én versjon å lage fingerbøl i lær på. Det midterste bildet viser hvordan jeg arbeidet med å sy sammen skinnposen ved å først sy sammen sidene, for så å sy i bunn, mens det siste bildet viser den ferdigsydde skinnposen.

Figur 2 Bildene viser f.v. fingerbøl sydd på kurs, skinnpose under konstruksjon og ferdig sydd skinnpose.

Det andre kurset jeg deltok på var et helgekurs i grunnleggende lærhåndverksteknikker. Kurset arrangeres et par-tre ganger i løpet av året, og er med andre ord et kurs som er godt testet og prøvd ut med hensyn til hvordan det praktisk gjennomføres. Det var lagt opp slik at vi lagde to produkter på lørdag, og to produkter på søndag. Lørdagen begynte vi med å sy en kortstokkholder, før vi flettet et belte av lærreimer. På søndagen jobbet vi med pregearbeider. Første del av dagen ble brukt til å punsle et lærbelte. Da fikk vi en enkel innføring i hvordan vi arbeider med verktøyene og hva det var viktig å tenke på. Dette var første gang jeg jobbet med preging, og også første gang jeg farget lær! Først brukte vi en reimskjærer til å skjære opp en reim med passe bredde. Vi

brukte syrille til å lage pyntespor og kantskjærer, samt punsel X507 og D436 til å punsle mønsteret. Avslutningsvis ble beltet farget (vi fikk velge mellom fire antikkfarger) og beltespenne festet. Bildet under til venstre er fra arbeidet med å prege beltet, og viser beltet, punslene som ble brukt og plastklubba. Det midterste bildet viser hvordan vinkelen punselen holdes i har innvirkning på hvordan trykket blir. For å lage flettekurvmønsteret på dette beltet må samme punsel brukes to ganger i forskjellige retninger og med forskjellig vinkel. På bildet har jeg ikke holdt punselen vinklet nok, og en større del av punselens flate enn det som var meningen ble banket inn i læret. Dette er synlig i overkant av midten.

Figur 3 Bildene viser arbeid med å prege belte og arbeid med svivelkniv.

Det siste prosjektet på kurset var å prege en nøkkelholder. Dette var mitt første møte med svivelkniv, og fikk en opplevelse av hvor utfordrende det kan være å bruke verktøyet. Av de fire prosjektene vi gjennomførte på kurset var dette det mest avanserte, på grunn av svivelkniven. Punsler hadde vi allerede blitt kjent med da vi preget beltet. Verktøyene som ble brukt var svivelkniv samt punslene B197, P206, V407, C431, A104 og S705. For å gjøre pregearbeidet lettere ble lærbiten limt fast til steinhellen slik at læret lå i ro mens vi preget. Bildet til høyre i figur 3 viser arbeid med svivelkniv. Svivelkniven krever en stødig hånd og et sømløst håndarbeid for å lage fine, myke buer.

Nervene er i høygir når jeg griper tak i svivelkniven og jeg titter nervøst over på sidemannen. Våger jeg å gjøre det første snittet? Hva om det blir feil? Er det så farlig? Jeg er på kurs for å lære, jeg får den veiledningen som trengs og kan spørre om hjelp ved behov. Når jeg arbeider på egenhånd, er terskelen for å komme i gang adskillig høyere.

Refleksjon

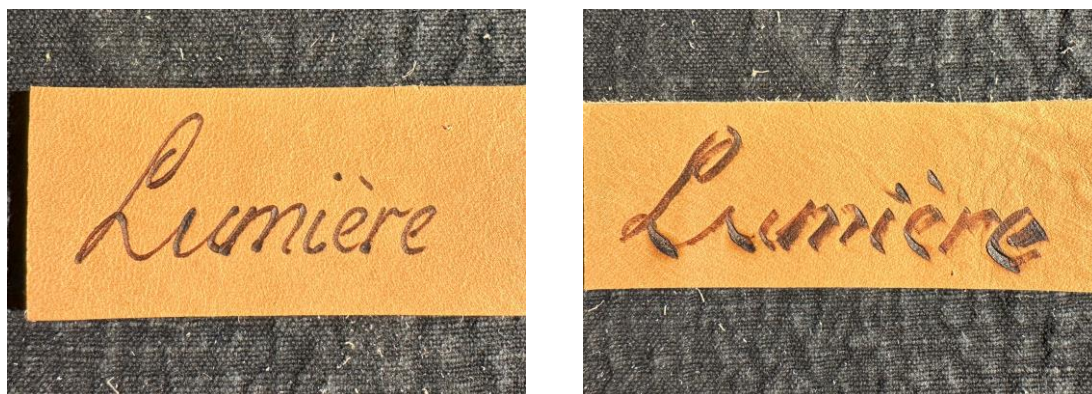
På begge kursene ble det lagt mye vekt på at arbeidene skulle gjøres ferdige i løpet av kurset. Det var derfor gjort noen didaktiske valg i forkant av kursene med hensyn til hvordan kursene var lagt opp, hva det praktiske arbeidet var, hvilke verktøy som skulle brukes og hva som var gjort klart på forhånd. På det første kurset var skinnet vi brukte til å sy posene gjort klare. De var klippet ut og hullet opp slik at det eneste som gjensto var selve sy-arbeidet. Med begrenset kurstid ble dermed det didaktiske fokuset lagt på å lære seg å sy i skinn. Kurset var dessuten lagt opp med teori først og praksis i etterkant. På kurs nummer to var det også gjort noen didaktiske valg i forkant, blant annet med tanke på at motivene vi preget var forhåndsbestemt. Motivene var valgt ut med tanke på at de skulle være overkommelige for en nybegynner samtidig som at de tilrettela for å utforske ulike verktøy. Alt nødvendig verktøy og utstyr ble lagt klart og introdusert før vi gikk i gang med nytt prosjekt.

5.2 Fase 2 - Utforskende arbeid med teknikker

I fase to jobbet jeg utforskende med et lite utvalg av ulike dekorteknikker. Jeg ønsket å bli bedre kjent med materialets muligheter og valgte derfor å teste ut teknikker jeg ikke har jobbet med før: brennemerking med pyrografipenn og laserkutter. I tillegg har jeg gjort en utprøving med preging for å sammenligne de ulike teknikkene slik at jeg lettere kunne bestemme meg for hvilken teknikk jeg ønsket å jobbe videre med.

Selv om det er det tradisjonelle håndverket som ligger til grunn for min egen interesse ser jeg viktigheten av å tenke fremtidsrettet, innovativt og eksperimenterende med teknologiske nyvinninger. Kanskje er det mulig å kombinere det tradisjonelle med det moderne? Å svi eller brenne motiv inn i lær er ikke en moderne teknikk i utgangspunktet. Det kommer mer an på hvilke verktøy som benyttes for å gjøre arbeidet. Selv har jeg valgt å gjøre noen enkle utprøvinger med pyrografipenn og laserkutter – to sider av samme mynt. De arbeider etter samme prinsipp om å brenne motiv inn i lær-overflaten. Den største forskjellen er at med pyrografipenn arbeides det manuelt for hånd, mens laserkutteren er en maskin der selve brennearbeidet blir gjort for deg. I tillegg til å brenne inn mønsteret kan laserkutteren også skjære ut deler med enorm presisjon.

Røyken slår mot meg og lukta av svidd hud gjør at jeg rynker på nesa. Det er ikke en lukt jeg instinktivt assosierer med gøy og hygge, snarere tvert imot, men det stopper meg ikke fra å legge tuppen mot læroverflaten igjen. Jeg prøver to ulike tupper og skriver navnet på hunden min. Tuppen svir seg ned i læret og det blir vanskelig å skrive. Resultatet avhenger av å ha en rask hånd og å ikke presse tuppen for hardt mot læret.

Figur 4 Bildene viser egne utprøvinger med pyrografipenn.

I utprøvingene som vises over har jeg jobbet med pyrografipenn med to ulike spisser. På bildet til venstre har jeg brukt en enkel spiss som kan ligne litt på tuppen på en kulepenn. På bildet til høyre har jeg brukt en bredere tupp med skråskjær som kan minne litt om en kalligrafitusj i utseende. Å skrive med denne gir meg assosiasjoner til å skrive med en blekkpenn som «setter seg fast i» papiret om du ikke bruker pennen riktig. På bildet er det mulig å se at pyrografipennen har brent seg litt ned i læret på enkelte plasser, og på eksempelvis L'en, U'en og den siste E'en er det mulig å se at tuppen nærmest har svidd seg fast.

Det er med blandede følelser at jeg velger å inkludere arbeid med laserkutter i oppgaven min. Det er jo tross alt det tradisjonelle håndverket som driver meg. Det å skape noe med egne hender, det taktile. Samtidig må jeg innrømme at laserkutteren tilfører en ny dimensjon til arbeidet med materialet. Maskinen besitter andre egenskaper og en nøyaktighet på et helt annet nivå enn det jeg klarer å prestere med egen fingerferdighet, hvilket igjen gir andre muligheter. Samtidig er det ikke så enkelt at du kan trykke på en knapp for så at maskinen gjør alt arbeidet for deg. Du må selv programmere og gi den

riktige kommandoer for at resultatet skal bli slik du ønsker. Heldigvis fikk jeg kyndig hjelp og veiledning, men selv da måtte det litt prøving og feiling til før det ble riktig.

Figur 5 Bildene over viser egne utprøvinger med laserkutter. Bildet til venstre er navnet til hunden min, mens bildet til høyre er av det norrøne symbolet vegvísir.

Bildene over viser til at laserkutteren ikke er ufeilbarlig, men disse «feilene» ligger det også menneskelig unøyaktighet bak. På bildet til venstre har læroverflaten blitt svidd på noen områder av laseren. Det er fordi læret som ble brukt ikke lå helt flatt i maskinen, men litt bøyd. Da har de områdene av læret som ikke lå plant kommet nærmere laserpunktet og dermed blitt svidd. På bildet til høyre har gravingen blitt fin, men sirkelen er kuttet ut skjevt. Etter at maskinen var ferdig med å gravere, tok jeg læret ut for å beskue arbeidet. Det var først etter det at jeg tok valget om å skjære den ut med laseren. Da jeg la læret inn i maskina igjen så la jeg det mest sannsynlig inn skjevt ut ifra hvordan det lå i utgangspunktet.

Utprøvingen jeg gjorde i pregning i fase to ble gjort etter å ha vært på kurs. Verktøyene var ikke lenger nye og ukjente, men nå satt jeg alene hjemme, og jeg vegret meg for å komme i gang. Etter å ha funnet et motiv, trinity knot, bestemte jeg meg for å gjøre et forsøk på å frihåndstegne det inn i et lett fuktet lær. Dette var utfordring nok i seg selv, for streken måtte bli riktig på første forsøk. Det gjorde den ikke alltid. På bildet under til venstre (figur 6) er det synlig at det er skissert opp flere streker enn det som ble det endelige motivet. Det er også mulig å se at disse strekene fortsetter å være synlige gjennom hele prosessen, så vidt også på det ferdige resultatet. På bilde nummer to fra

venstre har jeg brukt svivelkniv, og det er synlig at jeg noen steder har snittet utenfor det oppmerkede mønstersporet. Resultatet av dette er synlig i de to bildene til høyre, der oppmerkingen fremdeles er til stede og i tillegg fremheves av arbeidet med bevelen (punsel B197).

Figur 6 Bildene over viser arbeidsprosessen i arbeid med trinity knot.

Etter å ha gjort denne utprøvingen bestemte jeg meg for å arbeide videre med preging. Noe av årsaken til det er rotet i mine egne interesser for det tradisjonelle, men det er også fordi jeg ser flest muligheter i pregearbeid knyttet opp mot skolen. Erfaringene fra denne utprøvingen legger også grunnlaget for at jeg valgte et litt forenklet mønster på motivet i neste fase.

Refleksjon

Bruk av laserkutter er en moderne vri på et tradisjonelt håndverk. Det er en spennende og morsom maskin å jobbe med, men det har sine utfordringer. Foruten om det økonomiske aspektet er maskinen i seg selv komplisert og egner seg nok bedre for høyere alderstrinn, som ungdomsskolen og oppover. Pyrografipenn kan være et rimeligere alternativ, men gir ikke de samme mulighetene med hensikt til hvilke motiver som kan lages. Den er mulig å bruke til å for eksempel signere arbeider eller lage enkle tegninger. Røyken og lukten kan kanskje oppleves som skremmende eller ekkelt for noen. Erfaringene jeg har gjort meg med preging på dette tidspunktet viser meg at det er mange muligheter for arbeid med teknikken, også i skolen.

5.3 Fase 3 - Utprøvinger, fuktgrader

Da vi arbeidet med preging på kurs var det mye snakk om hvor viktig det er å kjenne materialet som jobbes med: hvor viktig det er med et korrekt fuktet lær – både for den praktiske opplevelsen av arbeidet og kvaliteten på resultatet til slutt. Har det virkelig så mye å si? Hva tilsvarer et «korrekt fuktet lær», hvordan er materialet å jobbe med i ulike grader av fuktighet og hvordan påvirker det resultatet?

Det er denne undringen som bygger basen for arbeidet i fase tre. Det er gjort utprøvinger i totalt fire ulike fuktgrader, der de respektive fuktgradene er tørt lær, lettfuktet lær, overfuktet lær og gjennomfuktet lær. Det er også gjort utprøvinger på lær i forskjellige tykkelser, men resultatet fra utprøvingene viser at lærets tykkelse har lite å si både i henhold til arbeidet og det ferdige resultatet. Hovedfunnet er at et tykkere lær holder på mer vann, mens det tynneste holder mindre. Det vil si at det kreves mer vann for å fukte læret som er tykkere, men til gjengjeld er det ikke behov for å fukte det igjen like ofte mens det arbeides fordi det er mer vann i læret i utgangspunktet. Av den grunn velger jeg å gi lærets tykkelse lite oppmerksomhet i denne avhandlingen. Utprøvingene i denne fasen er nummererte og under bildene står det nummer på utprøvingene som vises.

I tillegg er det gjort utprøvinger for å se hvordan fuktgraden på læret påvirker de ulike stegene i arbeidsprosessen, som deles inn tre: overføring av motiv, arbeid med svivelkniv og punsling/preging.

Figur 7 Bildene viser de ulike stegene i arbeidet, f.v. motivoverføring, svivelkniv og punsling.

Det er tydelig allerede fra første utprøving at lærets grad av fuktighet spiller en viktig rolle for resultatet for overføring av motivet. Utprøvingene på bildene nedenfor (Figur 8) viser forskjell i hvor godt synlig motivet er etter overføring til læret, avhengig av hvilken fuktgrad jeg har arbeidet med.

Figur 8 Bildene viser overføring av motiv i ulik fuktgrad, f.v. tørt (nr. 1), lettfuktet (nr. 2), overfuktet (nr. 3). Lærets tykkelse 1,8mm.

Det kommer tydelig frem at det er stor forskjell mellom det tørre og det lettfuktede læret. På den tørre lappen er motivet knapt nok synlig, mens på den lettfuktede lappen kommer motivet klart og tydelig frem. Et resultat som var forventet. Det er den overfuktete lappen som overrasker, for motivet er mindre synlig enn på den lettfuktede lappen. Selve arbeidet med overføring av motiv oppleves ganske likt uavhengig av fuktgrad. Det er det samme motivet jeg arbeider med og det samme arbeidet jeg gjør. Den mest fremtredende forskjellen er at overføringsarket ligger mer stabilt når læret er godt fuktet, som om det suger seg litt fast, mens det flytter lettere på seg når læret er tørt.

Det er i steg to at svivelkniven introduseres. Også her er det markante forskjeller på hvordan resultatet blir. Størst forskjell er det mellom tørt og fuktet lær. I det tørre læret er snittet lukket og fremstår derfor langt mindre tydelig. På de fuktede lappene har snittet åpnet seg og det er den lettfuktede lappen som har mest fremtredende motiv. Bildene i figur 9 viser hvordan snittet preges av fuktgraden til lærappene.

Å snitte i tørt lær er som å kutte opp en tomat med en sløv kniv. Det er en kamp. Kniven lugger og er seig å føre gjennom læret, nesten som om den stritter imot. Knivbladet drar med seg kantene og læret skrukker seg rundt snittet.

Figur 9 Bildene viser arbeid med svivelkniv i ulikt fuktgrad, f.v. tørt (nr. 10), lettfuktet (nr. 11), overfukta (nr. 12). Lærets tykkelse 2mm.

Det er i det tredje steget at selve pregearbeidet begynner. Trenden fra de foregående stegene finner vi igjen her: motivet i det tørre læret kommer ikke like godt frem som i det fuktete læret. Avtrykket virker flatere og blir mindre fremtredende. I det lettfuktete læret er avtrykket dypere og har fått en gradvis mørkere farge etter hvor dypt avtrykket er. I det overfuktete læret har motivets kanter blitt dyttet opp av punselen mens jeg har banket og flere steder har læroverflaten rundt snittet blitt banket i stykker. Bildene i figur 10 viser til de ovennevnte erfaringene med preging i tre forskjellige fuktighetsgrader, og hvordan det ferdige resultatet påvirkes av fuktgraden.

Figur 10 Bildene viser ferdig preget mønster i ulike fuktgrader, f.v. tørt (nr. 22), lettfuktet (nr. 23), overfuktet (nr. 24). Lærets tykkelse 3,5mm.

Bevelen (punsel B197) sklir ikke over læroverflaten i det tørre læret. Det hemmer arbeidsflyten og lager tidvis rare merker. Innimellom setter den seg fast og er vanskelig å bevege videre, mens andre ganger hopper den av gårde. Jeg må banke hardt med klubba for at det i det hele tatt skal etterlates avtrykk, og på flere områder må jeg gå over flere ganger. Noen ganger når jeg banker spretter punselen opp fra læret og havner et helt annet sted enn der den skulle være.

Lyden fra bankingen høres nesten hul ut, som om slaget ikke helt når inn til lærets kjerne. Det er som å slå på en planke, slaget absorberes på en måte ikke. Det gjør det derimot når jeg beveger meg over på en lærbit som er lettfuktet. Punselen ligger støtt mot overflaten og lager gode avtrykk uten behov for eksessiv kraft fra slagarmen. Bankelyden har endret seg til dypere dunk og det føles som at læret omfavner punselen. Det er betraktelig lettere å følge snittet fra svivelkniven med bevelen, sammenlignet med i det tørre læret. Kort og godt får jeg mer arbeidsglede og kjenner en høyere grad av mestring når jeg arbeider i det lettfuktede læret.

Det overfuktede læret byr derimot på en ny utfordring. Den overdrevne mengden med vann har gjort øverste halvdel av læroverflaten svært myk og formelig, og når jeg banker ender det opp med at bevelen dytter opp kanten på motsatt side av snittet. Resultatet blir ikke som jeg ønsker og jeg kjenner irritasjonen vokse.

I irritasjonen bruker jeg en finger til å dytte kanten tilbake og glatte over. Når jeg flytter fingeren igjen presses munnvikene opp i et smil. Jeg fikk rettet opp «feilen». Formeligheten i det overfuktede læret gjør det mulig å dytte læret tilbake igjen, og jeg opplever at det er lettere å rette opp når jeg gjør noe feil. Kanskje overfuktet lær har noen fordeler også?

Bildene under viser to nærbilder av pregearbeid gjort i et lettfuktet lær (til venstre) og et overfuktet lær (til høyre). Det fremkommer tydelig at læret oppfører seg på en annen måte i det overfuktede læret. Motivets kanter trekker seg opp og lager en grøft i motivets buede linjer.

Figur 11 Bildene viser forskjellen mellom lettfuktet lær (nr. 23) og overfuktet lær (nr. 24).

Refleksjon

Lærets fuktgrad har innvirkning på både arbeidsopplevelsen og det ferdige resultatet. Å prege i tørt lær er ikke å anbefale da det er både tungt og lite givende med hensyn til hvor godt motivet kommer frem. Det lettfuktede læret krever mindre kraft fra håndverkeren og motivet kommer godt frem. Overlæret er formbart uten å bli for mykt. I det overfuktede læret er overlæret så mykt at det dyttes og formes utover det som er ønsket. Det gjennomfuktede læret har noen egenskaper som kan være en ulempe, men også en fordel. I likhet med det overfuktede læret er overlæret svært mykt og formbart. Det er enkelt å dytte på læret som det ikke skal formes, men fordelen er at det til en viss grad er mulig å dytte tilbake og rette ut. Det kan være en egenskap verdt å merke seg i arbeid med elever.

5.4 Fase 4 - Tilpasninger til skolen

I den fjerde fasen er det erfaringene mine med utfordringene svivelkniven byr på som danner grunnlaget for utprøvingene. Alle fire utprøvingene er derfor gjennomført uten bruk av svivelkniv.

Frustrasjonen river i meg. Jeg kjenner på en trang til å gi opp og forkaste arbeidet. Svivelkniven kutter ikke der jeg vil, slik jeg vil! Svivelkniven går sine egne veier. Det er så mange ting å tenke på, så mange ting å være bevisst for at resultatet skal bli som jeg

ønsker. Jeg får assosiasjoner til ridning, at hver minste lille detalj påvirker samspillet mellom meg og hesten, og dermed også kvaliteten på ridningen. For det er det dette er – et samspill, mellom meg og kniven som redskap i arbeidet. Et samspill som kanskje er for komplisert og for mye forlangt at elevene mine skal mestre?

Selv om jeg nå føler jeg mestrer svivelkniven blir jeg brutalt minnet på at det ikke alltid har vært slik når jeg leser gjennom loggen min. Det er tydelig at verktøyet krever tålmodighet og mye øvelse. Selv har jeg både tid og interesse til å trene opp ferdighetene, men den tiden er det ikke alltid plass til i skolen. I litteraturen jeg har lest blir svivelkniven omtalt som et sentralt verktøy i arbeid med preging. Vil det dermed si at den er et avgjørende verktøy i pregearbeid, eller er det mulig å få et vel så bra resultat uten?

Figur 12 viser utprøvinger jeg gjorde der denne undringen er med som et bakteppe. Utprøvingene viser at i et lettfuktet lær har ikke svivelkniven så mye å si for forskjellene er ikke så store. Motivet der svivelkniven er brukt (til venstre) har mer markante kanter på grunn av snittet som gir et tydeligere skille mellom avtrykk og ikke-avtrykk. I utprøvingen uten svivelkniv (til høyre) er motivet like fremtredende som med svivelkniv, men linjene er mykere fordi kanten ikke er like hard.

Figur 12 Bildene viser forskjell på preging med og uten svivelkniv i lettfuktet lær.

Når snittet etter svivelkniven mangler er det ekstra viktig å være oppmerksom på hvor punselen plasseres før det bankes. Det tydelige skillet i læret som snittet gir gjør det lettere å føre punselen langs linja, men når det ikke er der er det fort gjort å plassere feil. Dette er særlig gjeldende i det tørre læret hvor mønsteroverføringen i seg selv er svak. Det er også mulig å prege i lær med andre verktøy enn punsler, og jeg gjorde derfor en utprøving der halve motivet er preget ved bruk av et falsebein, og den andre halvdelen er preget med et pregejern. Denne utprøvingen ble kun gjort i et gjennomfuktet lær. Det kan være verktøyene fungerer bedre på et mindre fuktet lær eller et annet type motiv. Å prege et slikt motiv med kun falsebein som verktøy er frustrerende. Falsebeinet er bredt, og det er utfordrende å gjøre pirkearbeidet med trange hjørner. Allikevel må jeg innrømme at jeg ser verdi i verktøyet, blant annet fordi det er fort gjort å prege inn strekene til motivet. Falsebeinet kan kanskje ha en større hensikt på et annet type motiv enn det jeg jobber med i mine utprøvinger. Pregejernet derimot åpner en helt ny verden av detaljstyring. Det er tidkrevende arbeid, men for en som liker å pirke på detaljene så gjør ikke det noe. Det gjennomfuktete læret kan imidlertid by på utfordringer i møte med dette verktøyet.

Med pregejern i det gjennomfuktete læret kjenner jeg at frustrasjonen tar meg igjen. Læret er så mykt og formbart at det jeg har jobbet med delvis forsvinner når jeg jobber med en annen del. Som om jeg drar læret tilbake til sin opprinnelige stand. Det er ikke noe gøy når du har brukt en halv evighet på en form du er fornøyd med, for at den så nesten forsvinner det neste øyeblikket. Fordelen er jo at det er lettere å rette opp dersom noe gjøres feil...

Refleksjon

Siden svivelkniven er et verktøy som kan være utfordrende å bruke, kan det være et alternativ å bare bruke punsler. Motivets kommer godt frem og jeg opplever at svivelkniv ikke er en nødvendighet i pregearbeidet. Det er litt mer utfordrende å sømløst følge motivets linjer med bevelen (B197) siden det ikke er et snitt å følge, men jeg oppfatter ikke dette som utslagsgivende for hverken prosessen eller resultatet. At læret ikke er skåret i gir derimot en større mulighet til å korrigere ved eventuelle feil fordi det til en viss grad er mulig å forme læret tilbake. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at

det ikke er noen mirakelkur og at det har sine begrensninger. Erfaringene fra bruk av falsebein og pregejern er derimot ikke de beste. Falsebeinet er bredt og selv om det går fort å streke opp linjene, blir sporet vidt og det er vanskelig å markere opp i de trangeste hjørnene. Med pregejernet er det lettere å gå i detalj, men det blir fort et pirkearbeid som kan teste elevenes tålmodighet.

5.5 Fase 5 – Produkter

Som en del av det praktiske arbeidet har jeg med bakgrunn i erfaringer fra de tidligere fasene, laget fire forslag til produkter som eksempelvis kan gjennomføres i skolen. Jeg har laget to nøkkelringer og to bokmerker med litt forskjellige fremgangsmåter, men som alle har en form for preget motiv på. De to nøkkelringene varierer i måten de er sammenføyd på, mens på bokmerkene er det brukt forskjellige verktøy i pregearbeidet. Hvilke verktøy som er brukt til de ulike produktene vil jeg komme nærmere inn på i diskusjonskapittelet.

Det første produktet jeg laget var en nøkkelring med navnet mitt preget på, sammenføyd med niter. Det tok meg to forsøk å få nøkkelringen i riktig størrelse for bokstavene og niter, og det kan derfor lønne seg å lage en skikkelig mal i papir før arbeidet går i gang. Å bruke bokstavpunsler kan kreve en del tålmodighet og nøyaktighet, særlig om det er ønskelig at teksten er på linje. Med bakgrunn i det kan det være hensiktsmessig at preging med bokstavpunsler er forbeholdt litt eldre elever. På bildene nedenfor vises litt av prosessen med å lage den første nøkkelringen. På bildet til venstre er bokstavpunslene lagt klare til bruk. Skal niter benyttes som sammenføyingsteknikk må det først lages hull til nitene med for eksempel en hulltang som vist til på det midterste bildet nedenfor.

Figur 13 Bildene viser prosessen med å lage nøkkelring med navn. F.v. punslene brukt samt utstyr til sammenføring, ferdig preget og ferdig nøkkelring.

Å slå sammen nitene viste seg å være utfordrende og jeg måtte prøve flere ganger før jeg fikk et akseptabelt resultat. Det er en egen teknikk som jeg ikke helt fikk taket på. Jeg har ikke tilgang til svingarm for å feste nitene, og endte derfor opp med å tenke ut alternative måter å sammenføye på. Da kom jeg frem til at det er mulig å sy, så da lagde jeg en nøkkelring nummer to der jeg sydde sammen sidene istedenfor å bruke niter. Bildene nedenfor viser en del av prosessen med å lage nøkkelring sammenføyd med salmakersøm. For å kunne sy i lær er det nødvendig å lage sømhull før nåla kan tres gjennom læret. Dette kan for eksempel gjøres med en syl slik som vist på det midterste bildet under.

Figur 14 Bildene viser prosessen med å lage nøkkelring. F.v. arbeidet med preging, lager sømhull med syl, ferdig sydd nøkkelring.

Selv om denne nøkkelringen ble til som et alternativ til å bruke niter som sammenføringsteknikk vil ikke det nødvendigvis si at å sy er en mer egnet teknikk for bruk i skolen. Det er nemlig tidvis veldig tungt arbeid. Ved flere anledninger måtte jeg bruke tang som hjelpemiddel for å dra nålen gjennom sømhullet, særlig tungt er det å sy tilbake tre sting for å feste tråden. Dette kan imidlertid tilpasses noe ved å for eksempel bruke en tynnere tråd eller lage videre sømhull. For eksempel så går det an å

bruke en hulltang og «klippe ut» hullene for så å bruke garn som tråd. Det gir også større muligheter til å enkelt leke med farger på garnet.

Å lage bokmerker er forholdsvis enkelt arbeid, så her er det pregearbeidet som blir i fokus. I motivutviklingen har jeg blitt inspirert av runeskrift, og har preget mine egne initialer (ACHS) i den eldre futhark (Hauge, 2002). På det første bokmerke brukte jeg en strikkepinne som pregeverktøy, og prikket bokstavene inn etter å først ha overført mønsteret med et overføringsark. De fleste skoler har tilgang til strikkepinner, og ved å bruke dette som verktøy så tilgjengeliggjøres arbeid med lær ytterligere fordi det er mindre behov for spesialutstyr. Bokmerke nummer to ble preget på samme vis, men med en punsel. I tillegg til å teste to ulike verktøy, testet jeg to fuktgrader for å se om det eventuelt lar seg gjøre å prege uten bruk av vann med disse verktøyene. De to øverste bokstavene er preget i tørt lær, og de to nederste i lettfuktet lær. På bildene under kommer det tydelig frem at også her bør læret fuktes før preging for da blir pregingen mye tydeligere.

Figur 15 Bildene f.v. viser oppmerking av bokmerke, bokmerke preget med strikkepinne og bokmerke preget med punsel.

Refleksjon

Både nøkkelring og bokmerker er etter egen erfaring å anse som produkter som kan gjennomføres i undervisning. Det er imidlertid lurt å være oppmerksom på at det kan oppleves som en utfordring å feste niter for hånd. Tilgang til en svingarm er å anbefale.

Alternativt er det mulig å sammenføre læret på andre måter, for eksempel ved å sy delene sammen. Til pregearbeid kan det være mulig å bruke punsler, men om det blir for utfordrende er det mulig å benytte andre verktøy, som for eksempel en strikkepinne. Det anbefales å fukte læret før preging.

5.6 Oppsummering

For å runde av dette kapittelet kommer en kort oppsummering av hovedfunnene fra det praktisk skapende arbeidet. Erfaringene fra kursene viser til at det er viktig med god planlegging. På kursene, som det er i skolen, var det begrenset med tid og det var tydelig at kursholderne stilte forberedt. Både med hensyn til praktisk gjennomførelse i form av klargjorte materialer og verktøy, men også gjennom valg av produkter og motiv.

Å bruke laserkutter kan gi en moderne tilnærming til et tradisjonelt håndverk. Det åpner noen muligheter, men er en kostbar investering og relativt avansert å arbeide med. Pyrografipenn er et manuelt alternativ for brennemerking som kan gjennomføres i skolen. Avhengig av hvilke tupp som brukes er det mulig å lage enkle tegninger eller signere arbeid. For noen kan røyk og lukt virke skremmende.

I arbeid med preging har lærets grad av fuktighet stor innvirkning på både arbeidsopplevelsen og det ferdige resultatet, hvilket er fremtredende i alle de tre stegene av arbeidsprosessen (motivoverføring, svivelkniv og preging). Det lettfuktete læret virker ideelt fordi det krever mindre kraft og gir et tydelig avtrykk og motiv. Imidlertid gir formbarheten til det gjennomfuktete læret noe større mulighet til å korrigere arbeidet ved eventuelle feil.

Svivelkniven kan være utfordrende å bruke, men det er mulig å prege uten å bruke svivelkniv. Det er litt mer utfordrende å følge linjene med bevelen, men til gjengjeld gir det litt større mulighet til å tilpasse pregingen etter arbeidet fordi læret ikke er snittet i.

Å lage produkter som nøkkelring og bokmerke er gjennomførbart i skolen. Det krever i utgangspunktet få spesialverktøy, hvilket gjør det til et mer tilgjengelig arbeid selv med trangt budsjett. Det gir også elevene stor frihet til å utforske mønster og motiv.

6 Diskusjon

I dette kapittelet vil hovedfunnene fra det praktiske arbeidet mitt diskuteres i lys av relevant teori for å belyse problemstillingen «*Hvordan kan erfaring fra eget skapende arbeid med lærhåndverk bidra til bevaring av kulturarv?*» og underproblemstillingen «*Hvordan kan arbeid med lærhåndverk danne et grunnlag for undervisning i kulturarv?*».

Diskusjonskapittelet har en lik struktur som teoridelen, og er delt inn etter de samme underkapitlene. Under «Kulturarven i skolen» drøftes det blant annet rundt lærhåndverkets plass i skolen i relasjon til aktuell litteratur, LK20 og relevante kompetansemål. I tillegg trekkes også temaer som økonomi, etikk og bærekraft inn. Under «Erfaringsbasert læring» vil mine erfaringer legges frem for å diskutere hvordan undervisning i lærhåndverk kan gjennomføres i skolen. Jeg er også innom hvordan teori og praksis kan kombineres, før kapittelet avrundes med en refleksjon rundt metodevalg.

6.1 Kulturarven i skolen

Kulturarvbegrepet rommer mye og lærhåndverk er kun ett av mange områder innenfor kulturarv. Siden det praktiske arbeidet har sentrert seg rundt lærhåndverk, er det i hovedsak arbeid med denne delen av kulturarven som vil drøftes. I dette kapitelet vil jeg trekke frem refleksjoner rundt mine erfaringer med lærhåndverk og drøfte hvordan det kan knyttes til bruk i skolen. Hvilke muligheter og utfordringer forventer jeg at elevene kan møte på, hvilken innvirkning kan det ha på dem, og hvordan kan eventuelle utfordringer overkommes? Det er viktig å ha i bakhodet at elevene skal inspireres og motiveres av arbeidet, samt kjenne på mestring og være stolte over det de produserer.

Kulturarven omhandler en rekke tradisjoner, håndverk og kulturelle inntrykk som er rotet i fortiden. Som skrevet om innledningsvis ble utdanningen innen garverifaget i Norge lagt ned i 2020. Et resultat av dette er at de som ønsker å utdanne seg til å bli garver må reise utenlands (eks Sverige) (Vingelsgaard, 2022). Jeg stiller spørsmål til dette. Hva sier det om hvordan tradisjonshåndverk og kulturhistorie ivaretas i Norge, og i hvilken grad det prioriteres? Med teknologiske fremskritt og en stadig effektivisering av hverdagen, kanskje fremtidens Norge ikke har plass til fortidens rike kultur og

tradisjoner? Om vi imidlertid ikke tar vare på kulturarven, mister vi ikke bare koblingen til en del av fortiden vår, men også tradisjoner som har vært viktige byggesteiner i formingen av landet vårt og etablering av nasjonalfølelse. Samtidig forsvinner en del av den norske identiteten og evnen til å forstå hvorfor vi er der vi er i dag, både som nasjon og samfunn, men også som enkeltindivider. Å verne om kulturarven innebærer blant annet videreføring av håndverkstradisjoner. Både Overordna del av LK20 (2017) og Halvorsen (2001) peker på at det å lære om kultur, historie og håndverk er en viktig del av identitetsutviklingen (Halvorsen, 2001; Kunnskapsdepartementet, 2017a). Videre handler undervisning i kulturarv om mer enn bare den norske kulturarven.

Opplæringsloven peker på at undervisningen skal fremme forståelse og respekt for mangfoldet av kulturer i samfunnet, og at dette er en elementær del av å bli et dannet menneske. Å ha en forståelse for andre kulturer bidrar til økt forståelse for andre mennesker, deres tanker og handlingsmønstre.

Å ha erfaring fra eget skapende arbeid med lærhåndverk kan bidra til å styrke forbindelsen mellom kulturhistorie og identitet. Gjennom å skape og arbeide med lær, kan en utforske og uttrykke kulturelle og personlige identiteter på en unik måte. For eksempel gjennom valg av produkter, form, farger, mønster og motiv. I eget arbeid har jeg latt meg inspirere av kulturarv i utvalg av mønster til pregearbeidet fordi det er av personlig interesse for meg. Dette er med på å gi meg en personlig tilnærming til kulturarven. Det er kanskje ikke disse temaene som interesserer barn flest, så da handler det om å gi dem mulighet til å velge litt selv hva de ønsker å lage og inspireres av.

Å få et innblikk i husflid og bruksgjenstander er et viktig springbrett inn i det kulturelle samfunnet vi lever i. Alt vi omgir oss med er en del av kulturarven, som Engelstad et al. (1950) så pent formulerer så kan vi *«gå hele jorda rundt og studere «kulturens veger» ved å studere husflidgjenstandene. For alt som er laget av flittige hender [...] er «kultur».* (Engelstad et al., 1950, s. 3).

Som på alle andre områder innenfor kunst- og håndverksfaget vil arbeid med lærhåndverk i skolen kreve at læreren har nødvendig kompetanse om materialet, verktøy

og teknikker. På den andre siden kan dette regnes som spesialkompetanse og det kan ikke forventes at alle kunst- og håndverkslærere skal ha dybdekunnskap om lærhåndverket for å kunne undervise i det. Undervisningsopplegget må av den grunn være enkelt å gjennomføre ikke bare for elevene, men også med hensyn til læreren.

Selv om boka *Skinnsløyd* har rukket å bli nesten 70 år, kan det argumentere for at Lorch-Falch (1958) fremlegger noen gode poeng som stadig er gyldige. Han påpeker blant annet at det er viktig for skolen å gi elevene et allsidig grunnlag innen ferdighetsfagene, som kunst og håndverk faller under, fordi vi mennesker har en tendens til å ta med oss erfaringer fra vi er barn videre som hobby når vi blir voksne. Han legger også til at lærhåndverk passer godt for både jenter og gutter (Lorch-Falch, 1958, s. 6–7), som gjør at arbeidet i utgangspunktet vil appellere til et bredt spekter av elever, uavhengig av kjønn.

For å sikre at den delen av kulturarven som omhandler kunnskap om og ferdigheter innen tradisjonelle håndverk ikke forsvinner med tiden, er det en nødvendighet at denne kunnskapen formidles til neste generasjon. Som Nielsen (2009) skriver var dette før en naturlig del av oppdragelsen og opplæringen barn fikk i hjemmet (Nielsen, 2009). Slik er det ikke lenger, og som Engelstad et al. (1950) peker på er flere av de tradisjonelle håndverkstradisjonene nå delvis glemt (Engelstad et al., 1950, s. 93). I dagens moderne samfunn har vi ikke lenger en naturlig plattform der barn introduseres for tradisjonshåndverk og praktiske ferdigheter, hvilket gjør det desto viktigere at skolen tar dette ansvaret på alvor. Barn og ungdom må introduseres for kulturen og historien, og de må selv få muligheten til å erfare arbeid med tradisjonshåndverk, teknikker og verktøy med sine egne hender og sin egen kropp.

Når det kommer til å argumentere for lærhåndverkets plass i skolen har jeg allerede trukket frem den Overordna delen av læreplanen, men det er også flere kompetansemål i LK20 som kan presenteres som gyldige argumentasjonspunkter. Allerede etter 2.trinn finner vi kompetansemål med utgangspunkt i kulturarv der lærhåndverk kan integreres: «*planlegge og konstruere i naturmaterialer etter inspirasjon fra samisk og lokal byggeskikk*» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 5). I tillegg til at lærer er et natur-

materiale utgjør det også et viktig materiale i samisk håndverk (duodji), som flere kompetansemål bygger på.

Etter 4.trinn er det et kompetansemål som lyder som følgende: «*undersøke hvordan tradisjonshåndverk, inkludert samisk håndverk, utnytter naturmaterialers egenskaper, og bruke erfaringer til å lage enkle bruksgjenstander*» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 6). I kompetansemålet er begrepet *tradisjonshåndverk* tatt i bruk. Lærhåndverk er å betegne som et tradisjonshåndverk, og kompetansemålet åpner for å utforske håndverket og hvordan mennesker historisk sett har jobbet for å utnytte egenskapene naturmaterialet besitter. Bruksgjenstander som kan lages er for eksempel nøkkelring, flettearmbånd, dekor, bokmerke m.m.

Lærhåndverk i seg selv er en del av kulturarven, men preging kan tilknyttes undervisning i kulturarv ytterligere. Det er for eksempel mulig å arbeide med motiv og mønster som er inspirert av eller hentet direkte fra spesifikke deler av kulturarven. I mitt eget arbeid har jeg latt meg inspirere av keltiske symboler og preget triquetra (trinity knot), men om det overordna temaet er nasjonalromantikken kan det for eksempel hentes inspirasjon fra rosemaling eller bunadsmønstre. Mange mønstre kan være intrikate og avanserte å prege, og det er derfor viktig å tilpasse motivets vanskelighetsgrad til elevenes nivå for å tilrettelegge for mestring.

Arbeid med preging kan videre forankres i følgende to kompetansemål fra LK20: «*tolke former og symboler fra ulike kulturer og bruke disse i visuelle uttrykk*» (etter 4.trinn) (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 6), og «*beskrive mangfoldet i klestradisjoner eller gjenstander, inkludert samiske, og lage et produkt med inspirasjon fra kulturarv*» (etter 7.trinn) (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 7). For at elevene skal kunne lage et produkt med inspirasjon fra kulturarv krever det derimot at de har fått en inngående innføring i hva kulturarv er. I tillegg må de ha fått nødvendig opplæring innen håndverket og relevante teknikker til slik at de er rustet til å gjennomføre oppgaven med å lage produkter. Med utgangspunkt i det første kompetansemålet kan elevene undersøke historiske, kulturelle og religiøse symboler og bruke ulike dekortechnikker (som for eksempel preging eller pyrografipenn) til å pynte produktene de har laget. Å

lage pregearbeid med svivelkniv vil jeg med bakgrunn i egne utprøvinger argumentere for at kan være utfordrende for elever. Det kan derimot være en mulighet for elevene å bruke et utvalg punsler til å pynte produktene de lager, for eksempel slik jeg gjorde for å pynte på nøkkelringene. Det er også mulig å benytte pregehjul til å lage pynteborder.

Det finnes mange kunnskapsbaser og steder der det er mulig å lære om og prøve ut ulike håndverk, men min oppfatning er at det krever er aktivt let for å finne de. For å «gidde det» så er det gjerne behov for å være interessert i utgangspunktet, men hvordan få interesse for noe om det ikke bevissthet rundt at det eksisterer? Ved å introdusere disse håndverkene på skolen blir elevene gjort oppmerksomme på det, men det er ikke alltid så lett for lærere å finne gode ressurser å støtte seg på om de ikke besitter kunnskapen selv. Kulturarvskolen.no er et eksempel på en nettside som er skapt for å lære om kulturarv i skolen. Der finnes det ulike undervisningsopplegg for alle årstrinn som kan benyttes i undervisningen i flere ulike fag. Undervisningsoppleggene er gratis, og det finnes blant annet et opplegg som gir en oppskrift på hvordan trykking på skinnfell kan gjennomføres i skolen (Norsk Kulturarv, u.å.).

Som nevnt tidligere åpner arbeid med lærhåndverk opp en gylden mulighet til å arbeide med duodji (samisk håndverk), der det eksempelvis kan hentes inspirasjon fra den samiske kulturarven gjennom valg av teknikk, form, mønster og motiv. I 2016 utviklet Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og RiddoDuottarMuseat et arbeidshefte om duodji i grunnskolen (Fors & Jenssen, 2020). Heftet inneholder mange gode forslag til produkter som kan gjennomføres i undervisningen koblet med kompetansemål fra LK06. Selv om kompetansemålene er hentet fra den gamle læreplanen, er oppleggene laget på en gjennomtenkt og oversiktlig måte i tillegg til at de er relevante for flere kompetansemål i LK20.

Økonomi

At lær er et kostbart materiale er det ingen vei rundt, men det finnes noen grep som kan tas for å gjøre det litt rimeligere. For eksempel går det an å kjøpe inn restelær og avkapp istedenfor å kjøpe hele sider fra leverandører. Avkappet er av varierende størrelser og tykkelser og egner seg best til små prosjekter. Alternativt er det mulig å sy

sammen ulike lapper til et større stykke, og på den måten ha mulighet til å skape produkter som behøver større biter med lær. Et annet tiltak som kan virke besparende er å lage en mal til produktet i papir eller papp før formen skjæres/klippes ut i læret. Det er da mulig å kontrollsjekke at formen er og blir slik det er tenkt, hvilket kan resultere i mindre feilkutt og svinn. Et godt forarbeid er mer økonomisk gunstig. Det finnes også en mengde små prosjekter som kan gjennomføres der det ikke er behov for å ha de største lærbitene. Det går blant annet an å lage nøkkelring/nøkkelholder, boks, armbånd, flette, julepynt, bokmerke og mye mer. Kun fantasien setter grenser! Det er også mulig å saumfare finn.no eller lignende sider etter produkter som gis bort eller selges billig, som for eksempel en gammel skinnsofa eller skinnjakke. Å få tak i godt lær som egner seg til pregearbeid kan by seg som en utfordring, men det er mulig å demontere, designe og sy nye skinnprodukter på denne måten og dermed arbeide med design og redesign.

Verktøy

Det er relevant å nevne verktøybruk i både økonomisk øyemed, men også av hensyn til hvilken kompetanse arbeidet krever. Det finnes en rekke verktøy innen lærhåndverk. Noen er å regnes som essensielle uavhengig av prosjektet, mens andre verktøy har som formål å forenkle arbeidet, bidra til økt holdbarhet eller til dekorering av arbeidet. Hvilke verktøy det er behov for å ha avhenger av hva det er ønskelig å lage og hvilke teknikker som må benyttes for å lage det. Det aller viktigste er å ha en skarp kniv eller en god saks for skinn og lær, skjærematte og linjal. Dersom produktet krever sying er det nødvendig å ha en form for hulleverktøy (syl, hulltang, hullgaffel eller lignende), nåler laget for lærarbeid, kork (hvis det brukes syl) og tråd (gjerne ferdig vokset tråd). For pregearbeid kan det være nok å ha pregejern og falsebein, eller alternativt en strikkepinne, i tillegg til en plastboks og svamp for å fukte læret. Dersom det er ønskelig å bruke punsler i pregearbeidet kan det være et behov å ha et lite utvalg ulike punsler (etter ønske), en klubbe (plast eller råhud, ikke metall) og en steinhelle eller lignende som underlag. Om det er behov eller ønskelig å bruke svivelkniv er det behov for en svivelkniv, samt slipeutstyr for å holde kniven skarp (lærbit og slipepasta).

Om produktet skal lages med niter eller trykknapper må det også være tilgjengelig, samt utstyr for å montere det. På kurset kurs nummer to festet vi niter med svingarm, mens i mitt eget praktiske arbeid har jeg brukt nitedor og slått på nitene. Dette viste seg å være svært utfordrende og jeg måtte selv prøve (og feile) flere ganger. Jeg vil derfor anbefale at det i skolen brukes en svingarm til dette slik at elevene kan gjøre arbeidet selv og kjenne på stolthet og mestring rundt det. I tillegg finnes det en rekke verktøy som ikke er nødvendige å ha, men som kan forenkle arbeidet, øke produktets holdbarhet, det estetiske uttrykket og løfte helhetsinntrykket. Som for eksempel en sømmarkør, syrille, kantskjærer, høvel, reimskjærer, lim, diverse maling og produkter for lærfarging, leather finish, med mer. Med andre ord er det mulig å jobbe med lærhåndverk i skolen uten at det nødvendigvis behøver å være en svært kostbar affære, men det avhenger av hva slags prosjekter som skal gjennomføres med elevene. I de to påfølgende avsnittene går jeg nærmere inn på hvilke verktøy jeg har brukt i arbeid med nøkkelringene og bokmerkene.

Verktøy brukt for nøkkelringene:

På nøkkelringen med navnet mitt har jeg brukt kniv, skjærematte, linjal og penn (til oppmerking av mal) for å lage til formen. Videre har jeg brukt kantskjærer langsmed kantene (både kjøttside og narvsid). Til pregingen har jeg brukt et plastbeger og svamp til å fukte læret, og et bokstavsett med punsler for å prege inn navnet, samt punsel Z-F991 til pynten. Etter pregingen tredde jeg på nøkkelringen før jeg limte sidene sammen med supercolle-lim. Limet gjør at læret holder seg sammen og det blir enklere å sammenføye. Til slutt slo jeg på nitene med et nitedor og en liten ambolt.

Nøkkelringen med «keys» er laget med samme fremgangsmåte for å skjære til formen, samt kantskjærer. Pregingen er gjort på samme måte som over, men med et annet bokstavsett og dekopunsler Z-K134. I tillegg har jeg brukt syrille og markeringshjul (nr. 6) til å markere sømspor. Videre brukte jeg syl med kork under til å lage sømhull i læret, to rette salmakernåler og en ferdig vokset lintråd (18/6), samt en tang til å bistå syinga ved behov.

Verktøy brukt for bokmerke:

Det kreves i utgangspunktet ikke mange verktøy for å lage et bokmerke. En behøver i grunn bare en skarp kniv eller en god lærsaks for å skjære/klippe ut selve bokmerket. Vil det frister å gjøre litt mer ut av det går det an å pynte bokmerket på ulike måter, for eksempel ved å bruke preging. På det ene bokmerket jeg laget brukte jeg en strikkepinne (6mm) til å prikke pregemønsteret inn i læret. Siden dette var et nytt verktøy, prøvde jeg først å prikke i tørt lær. Det gikk fint, men om det er ønskelig med et mer fremtredende mønster kan det lønne seg å fukte læret først. På det andre bokmerke ble mønsteret laget med punsel A104. Det er også mulig å for eksempel brodere eller sy en pyntekant på bokmerket, eller det kan farges eller males.

Lær og bærekraft

Samfunnet vårt er i konstant endring, og vi finner stadig nye løsninger og metoder som effektiviserer og forenkler hverdagen. Med et høyere tempo og en strammere økonomi for folk flest er det lett å ty til lettvinde løsninger og billige alternativer. Disse valgene tas ofte på bekostning av verdier som kvalitet og holdbarhet, og etiske forhold som menneskerettigheter, helse og velferd. Mange velger for eksempel en strikket ullblandingsgenser fra Asia fordi det er billig og lettvint, fremfor å bruke tid og penger på en håndstrikket ullgenser. Det til tross for at ullgenseren er laget av og med lokale råvarer og arbeidskraft som til gjengjeld ofte koster mer. Det kan skyldes forhold som dårlig økonomi eller «tidsklemma», eller være et resultat av mangel på kunnskap om materialer, håndverk eller teknikker. På den ene siden kan en del tradisjonshåndverk assosieres med å være både tidkrevende og pengeslukende. Det tar for eksempel mye lenger tid å sy en skinnveske enn det tar å kjøpe en på butikken, og i mange tilfeller vil nok innkjøp av materialer koste vel så mye som den butikkjøpte veska. På den andre siden handler det om så mye mer enn tid og penger. Det handler om kvalitet, å ha noe som er holdbart og som har lang brukstid. Det handler om miljøet, om å ta et oppgjør med dagens bruk-og-kast-mentalitet. Hvor fantastisk er det ikke å kunne ha den veska til daglig bruk i 40 år, og den er like vakker, fordi den en gang i tiden var laget på skikkelig vis og av ordentlige materialer? I tillegg vil en håndlaget veske som det er lagt tid og sjel i ha en helt annen verdi for brukeren, nettopp av den grunn.

I LK20 er det rettet mye fokus mot å fremme respekt for naturen, miljøbevissthet, bærekraft og miljø, og bærekraftig utvikling er et av de tverrfaglige temaene i Overordna del av læreplanen (Kunnskapsdepartementet, 2017c, s. 8 & 15). Ekte lær kan for enkelte ha en negativ konnotasjon med bakgrunn i eksempelvis etikk, livssyn, dyrevelferd eller miljøvernmessige årsaker. Det er et sammensatt problemområde der det er behov for å trekke frem både positive og negative sider for å belyse saken på en balansert måte.

Produksjonen av lær er en prosess som blant annet innebærer avliving av dyr, hvilket i seg selv kan reise etiske dilemmaer, blant annet rundt temaet dyrevelferd. Det er få gjenværende garverier i Norge (Handverkslaget, u.å.), og av den grunn er det ofte nødvendig å importere lær fra utlandet. Import av lær reiser nye spørsmål om miljøvennlighet da læret gjerne må transporteres over større avstander. Dessuten er ikke kravene for dyrevelferd i de fleste andre land like strenge som de vi har i Norge. I tillegg benytter garveriene mange kjemikalier som resulterer i miljøfiendtlig avfall. I Europa stilles det strenge krav til avfallshåndteringen, men slik er det ikke i andre deler av verden. Det meste av læret som brukes kommer fra kyr, og det kan stilles spørsmål til hvor miljøvennlig dette dyreholdet er med hensyn til blant annet utslipp av metangass. Dyra fores ofte på kraftfor som importeres fra andre land, i tillegg til at den totale produksjonen av lær krever store mengder vann, mat og landareal som ellers kunne vært brukt til produksjon av menneskemat.

Selv om det kan argumenteres mot at lær er bærekraftig, bør det ikke glemmes at lær er et meget sterkt og solid materiale som med riktig behandling og vedlikehold har lang holdbarhetstid. Det betyr at produkter som vedlikeholdes på en god måte holder lenger, og det er ikke nødvendig å stadig gå til innkjøp av nye produkter. Med andre ord gjør lær et lite oppgjør med dagens bruk-og-kast samfunn. I tillegg har lær en rekke gode bruksegenskaper som gjør at det egner seg til mye og har mange bruksområder, som blant annet klær, belter, vesker, sko og annet. Det handler om å sette pris på arbeidet som ligger bak produktet, så vel som produktet i seg selv. Det estetiske og tidløse uttrykket gjør dessuten at lærprodukter beholder sin verdi og estetiske appell over tid.

Noen elever vil kanskje på bakgrunn av livssyn, trosretning, eller andre etiske årsaker oppleve det som problematisk eller uetisk å jobbe med lær. En lærer må tilrettelegge undervisningen på en slik måte at disse elevene føler seg respektert og inkludert. Et alternativt materiale som kan arbeides med er kunstlær (faux leather), som er et lærlignende stoff fremstilt av ulike typer plast (Ore, 2023). Bruken av plast er et stadig omdiskutert tema, og kunstlær kan derfor inkluderes i klasseseksjoner om bruk, og eventuelt misbruk, av plast i dagens samfunn gjennom et bærekraftperspektiv.

6.2 Erfaringsbasert læring

For å innlede dette kapitlet ønsker jeg å trekke frem en svensk oversettelse av et gammelt kinesisk ordtak som belyser viktigheten av *å gjøre*:

«Det jag hör, det glömmar jag. Det jag ser, det kommer jag ihåg.

Men det jag gör, det förstår jag» (Haabesland & Vavik, 2000, s. 187).

Ordtaket viser til at muntlig overlevert kunnskap blir glemt og at det som demonstreres blir husket, mens det er det som gjøres som blir forstått. Knyttet opp mot undervisning i skolen peker det på behovet for praktisk aktivitet for å fremme læring. Det er også viktig med tanke på å utvikle kompetanse innen håndverksfaget. Det holder ikke å lese en bok for å utvikle en praktisk ferdighet. Det må erfares gjennom eget arbeid, prøving og feiling. Gjennom å oppleve materialet utvikles en bedre forståelse av dets verdi, ved å se på kunnskapen og kompetansen som sitter igjen i etterkant. Denne kunnskapen er en del av den tause kunnskapen Molander (1996) og Polanyi (2000) snakker om (Molander, 1996; Polanyi, 2000).

Å lære å bruke svivelkniven er et utmerket eksempel på både taus kunnskap og erfaringsbasert læring. Som en lærer som har erfaring med verktøyet kan jeg demonstrere for elevene hvordan de skal holde kniven og forklare hva det er viktig at de tenker på når de jobber med den (mesterlære). Denne kunnskapen, eller ferdigheten, jeg har tilegnet meg er nå en del av meg, en del av min tause kunnskap. Å mestre svivelkniven kan ikke direkte overføres fra meg til elevene, de må selv fysisk erfare verktøyet. Hvordan svivelkniven er å holde i og arbeide med. Hvordan det kjennes å

snitte i læret, og hvordan det føles når det går – og ikke går – som de ønsker. Selv om svivelkniven er vanskelig å mestre, ser jeg at det kan ha didaktisk verdi å la elevene bli kjent med den. Det tar tid å bli skikkelig flink, men mye kan gjøres med litt tålmodighet og øvelse.

Som Rahme (2021) skriver så finnes det fortsatt mange som besitter mye kunnskap om garving, men at kunnskapen om den tradisjonelle måten å konservere skinn på er i ferd med å forsvinne (Rahme, 2021, s. 7). Videre peker Rahme på viktigheten av å ha praktisk erfaring med garving da mye av kunnskapen med å jobbe frem et godt lær sitter i hendene, og at dette ikke er kunnskap som det er mulig å lese seg til (Rahme, 2021, s. 7). Selv om Rahme sikter til selve garvekunsten, er det hun sier overførbart til andre deler av kulturarv og lærhåndverk. Å arbeide praktisk med materialet, og ulike verktøy og teknikker har gitt meg erfaringer utover det som kan leses i en bok. For eksempel så er det ikke mulig å lese seg til hvordan det føles å jobbe i et lettfuktet lær. Litteraturen kan veilede og gjøre deg oppmerksom på hvilke kjennetegn du skal se etter, men den eneste måten å virkelig lære det på er gjennom praktisk øvelse.

Erfaringsbasert læring understreker viktigheten av praktisk erfaring og aktiv deltakelse i læringsprosessen. Denne tilnærmingen fokuserer på hvordan erfaring fra eget skapende arbeid med lærhåndverk kan være en effektiv måte å lære om kulturarv på, både gjennom direkte erfaring med materialer og teknikker, og refleksjon over disse erfaringene. Mitt eget arbeid med utprøvinger har vist meg at et lettfuktet lær virker ideelt i arbeid med preging. Det handler blant annet om hvordan selve arbeidet oppleves for håndverkeren rent praktisk. I det lettfuktede læret er det øverste laget noe formbart, og det er relativt enkelt å prege inn mønsteret fordi materialet krever mindre rå styrke i punslingen. Samtidig gir læret mer motstand enn ett som er gjennomfuktet, og det skal mer til før det lages andre uønskede merker og former i det. På den andre siden viser utprøvingene også at det overfuktede og gjennomfuktede læret kan ha noen didaktiske fordeler. Når overlæret er godt fuktet, blir det veldig lett å forme og flytte på. Så lenge det utøves forsiktighet og ikke det blir laget hull i hudens øverste lag, kan eventuelle feil til en viss grad korrigeres. Dette er kunnskap som jeg har tilegnet meg

gjennom egen erfaring med materialet, og hadde ikke en del av utprøvingene gått på lærets fuktighet hadde dette stadig vært skjult for meg.

Lær er et materiale med mange muligheter. Som beskrevet i kapittel 2 om lærhåndverk finnes det et stort utvalg av teknikker som kan arbeides med. To ulike tilnærminger til undervisning i lærhåndverk er å la elevene erfare gjennom egen fri utforskning, eller at læreren lærer bort gjennom en form for mesterlære. Det er også mulig å bruke en kombinasjon av disse. Elevene kan for eksempel jobbe utforskende med restebiter av lær, der de får mulighet til å utforske materialets egenskaper. De kan prøve ut ulike verktøy, gjerne i både tørt og fuktet lær og på den måten bygge opp sin praktiske kunnskap gjennom erfaringsbasert læring. Hvilke egenskaper har materialet når det er tørt, sammenlignet med når det er vått? En slik eksplorativ tilnærming til materialet kan pirre nysgjerrigheten og føre til at elevene gjør oppdagelser som kanskje ikke ville vært muliggjort gjennom veiledning. Der mesterlære kan ha sin fordel er i arbeid med spesifikke verktøy. For eksempel så kan det være greit at elevene blir vist hvordan de skal bruke verktøy som syrille og kantskjærer, og alternativt svivelkniv før de selv lærer å kjenne verktøyet. Noen arbeidsteknikker er det også hensiktsmessig å demonstrere slik som salmakersøm og punsling. Kanskje den beste tilnærmingen er å la elevene jobbe eksplorativt med materialet, og å lære verktøy og teknikker gjennom at læreren demonstrerer og de imiterer?

For at arbeid med lærhåndverk skal være verdifullt i undervisningssammenheng, er det som Nielsen (2009) skriver viktig å kombinere praktisk arbeid med teoretisk kunnskap. Det skapende arbeidet med lær kan for eksempel knyttes opp mot undervisning i kulturarv mer generelt, men også gjerne mer spesifikt rundt lærhåndverk og materiallære. Det finnes en rekke teoretiske fokusområder som kan trekkes frem. Undervisningen kan sentrere seg rundt materialets historie og bruk gjennom tidene, gjerne knyttet til spesifikke tidsepoker og stiler. Det gir også en unik mulighet til å arbeide tverrfaglig med temaer som miljø, bærekraft og etikk.

En fantastisk egenskap det er verdt å trekke frem med lærhåndverk er at ikke alt behøver å gjøres på millimetermål. Det er fullt mulig å få et godt resultat på det ferdige

produktet selv om det har vært snittet litt feil med svivelkniven, eller stukket et hull feil sted. I mitt eget arbeid har jeg ved flere anledninger snittet utenfor mønstermarkeringene med svivelkniven, eller punslet utenfor området/snittet. Til syvende og sist har det ikke gitt stort utslag på de ferdig pregete utprøvingene. I tillegg er lærer et sterkt og røft materiale med mye naturlig motstand. Selv om materialet skal behandles med respekt, er det også mulig å få ut frustrasjon fordi læret krever styrke fra håndverkeren som praktiserer. Motstanden kan virke oppløftende og motiverende for noen, men demotiverende og utfordrende i negativ i grad for andre. Det er for eksempel tidvis tungt arbeid å sy i lærer, og selv har jeg ved flere anledninger vært nødt til å benytte tang som hjelpemiddel for å kunne dra nåla gjennom sømhullet. I arbeid med preging er det mye banking på punsler og selv om det arbeidet i seg selv ikke krever så mye styrke kan det i lengden bli tungt for kroppen med slike repetitive bevegelser. Når det buttrer imot er det særlig viktig å ha et noe som motiverer som for eksempel å kjenne på mestring. Da er det lettere å stå i motstanden.

En lærer skal både kunne faget sitt, fagdidaktikk og pedagogikk, hvilket innebærer å ha kunnskaper *om* og ferdigheter *i* fagfeltets kjerneområder (Nielsen, 2009, s. 13). En lærer som skal undervise i kulturarv bør derfor ha nødvendig kompetanse innenfor feltet. Erfaring fra eget skapende arbeid med lærerhåndverk kan danne et verdifullt grunnlag for undervisning og kunnskapsoverføring innen kulturarv. Ved å dele min erfaring og kunnskap med andre, enten gjennom formell undervisning eller andre former for uformelle læreprosesser, kan jeg bidra til å inspirere og oppmuntre til fortsatt utforskning og engasjement rundt håndverket. Samtidig som det er viktig å bevare tradisjonelle teknikker, kan erfaring fra eget skapende arbeid også være en kilde til innovasjon og utvikling av håndverket. Det er med denne tanken i bakhodet at jeg i fase to ønsket å utforske en mer moderne tilnærming gjennom utprøvinger med laserkutter. Gjennom å eksperimentere og utforske nye ideer og tilnærminger, kan en bidra til å modernisere håndverket samtidig som en respekterer og ivaretar dets historie og tradisjoner.

6.3 Refleksjon rundt valg av metode

Det finnes flere aktuelle metoder som kunne vært benyttet for å samle inn og analysere empirien. I arbeidet mitt har jeg vært avhengig av å gjøre gode notater, men det er ikke alltid så enkelt når arbeidet opptar begge hendene. To alternative metoder jeg med kunne benyttet meg av er taleopptak og videoopptak. Disse metodene tilgjengeliggjør empirien på en annen måte der jeg kan formulere tanker, ideer og refleksjoner spontant mens arbeidet pågår fremfor å måtte stoppe arbeidsflyten for å skrive, eller skrive i retrospekt. Gjennom bruk av videoopptak kunne det vært enda lettere å ta et metablikk på arbeidet fordi det muliggjør å se prosessen fra et tredjepersonsperspektiv. Det gir også muligheten til å i etterkant stoppe opp og se nærmere på situasjoner som oppstår, som jeg kanskje ikke var bevisst i øyeblikket. Det er dessuten fort gjort å glemme å notere eller ta prosessbilder når arbeidet er altoppslukende. Det kan også være utfordrende å ta bilder i arbeid med verktøy.

I arbeid med utprøvingene kunne jeg i forkant ha utarbeidet et konkret analyseskjema for hver utprøving. På dette viset ville det vært enklere å se tilbake på og reflektere rundt hver enkelt utprøving. Imidlertid ønsker jeg å trekke frem at det er gjort mange utprøvinger og at det i loggen er notert ned mange like observasjoner fordi det er store likheter mellom flere av utprøvingene.

I det skapende arbeidet har mine praktiske og teoretiske kunnskaper blitt utfordret fordi jeg har arbeidet med ukjente verktøy og teknikker. Dette kan resultere i at jeg som håndverker utgjør er potensiell feilkilde fordi kunnskapen og ferdighetene har utviklet seg i takt med arbeidet. Det kan derfor være variasjoner i resultat på bakgrunn av mitt håndlag og bruk av verktøy.

7 Avsluttende kommentar

Kulturarven representerer selve fundamentet i en kultur. Å ta vare på kulturarven handler om å styrke følelsen av fellesskap, samhörighet og nasjonal identitet. Som denne avhandlingen har belyst er en måte å arbeide for bevaring av kulturarven å utøve og videreføre kunnskap og ferdigheter innen håndverk. Å praktisere lærhåndverk bidrar til å bevare tradisjonelle teknikker og metoder som ellers kan gå tapt. Erfaringene mine gir meg en innsikt i de historiske og kulturelle aspektene ved håndverket, og jeg kan med dette bidra til å videreføre denne kunnskapen til kommende generasjoner. Samlet sett kan derfor erfaring fra eget skapende arbeid med lærhåndverk spille en viktig rolle i bevaring av kulturarv, men også for å danne et grunnlag for undervisning og kunnskaps-overføring. For eksempel så har det praktiske arbeidet i denne avhandlingen belyst at lærers grad av fuktighet er av betydning i arbeid med preging, fordi et tilstrekkelig fuktet lær har en positiv virkning på arbeidsprosessen og det ferdige resultatet. Disse aspektene bidrar til økt grad av mestringsfølelse, som igjen gir en positiv lærings-opplevelse. Siden lærhåndverk i seg selv er en del av kulturarven, vil arbeid med håndverket i skolen være en måte å undervise i den håndverksmessige delen av kulturarven. I tillegg åpner det opp for å utforske historie og kultur, både den norske, samiske og internasjonale kulturer for øvrig.

For videre arbeid på feltet vil det vært interessant å ta forskningen ut i skolen, for eksempel gjennom utarbeiding og gjennomføring av et undervisningsopplegg. Hvordan forbereder og tilrettelegger læreren for undervisningen, hvordan møter elevene materialet og hva er faktisk mulig å gjennomføre med elever på de ulike alderstrinnene?

Det ser heldigvis ut som at stadig flere får øynene opp for lærhåndverket.

Engasjementet jeg opplever i diverse grupper på facebook, i samtale med kursholdere og andre med interesse for tradisjonshåndverk er til å gledes over. Jeg sier som Anthonsen (1980) at det er bare kunnskapen om materialet, verktøy og din egen fantasi som begrenser mulighetene med arbeid i lær (Anthonsen, 1980, s. 12). Med riktig tilpasning av vanskelighetsgrad kan arbeid med lær egne seg til bruk i skolen og kan fungere som en inngangsport til læring om kulturarv.

Referanser/litteraturliste

- Anthonsen, H. M. (1980). *Form og forming: Skinn og lær*. Universitetsforlaget.
- Arnesen, H. S., Steffensen, K., Foss, E. S., Lervåg, M.-L., & Keute, A.-L. (2023). *Lærerkompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 2021/2022*.
- Atelier Revilla. (2022). *Om Ronja Revilla*. Ronja Revilla.
<https://ronjarevilla.com/omronjarevilla>
- Dahl, K. (1994). *Pauting: Teknikk - design, form og linjer*. Landbruksforlaget.
- Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. (u.å.). *Håndverk*. Det Norske Akademis ordbok. Hentet 16. februar 2024, fra <https://naob.no/ordbok/h%C3%A5ndverk>
- Egelandsdal, K., & Ness, I. J. (2020). «Læring som praksis»—John Deweys pragmatisme. I A. G. Danielsen (Red.), *Til elevens beste—Pedagogiske perspektiver*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Eide, I. (Red.). (u.å.). *Arbeidsbok for Borschens venner*.
- Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Forum, Qualitative Social Research, 12*(1).
- Engelstad, H., Grepstad, K., Lunde, J., & Hindbjørgmo, I. (1950). *Norsk husflid: I går, i dag, i morgen*. Norges husflid- og husindustrilag.
- Falk, E. (2024). Tradisjonshåndverk. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/tradisjonsh%C3%A5ndverk>
- Falk, E., & Knudsen, J. S. (2024). Kulturarv. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/kulturarv>
- Fors, G., & Jenssen, C. (2020). *Duodji i grunnskolen*. Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og RidduDuottarMuseat. https://kunstkultursenteret.no/wp-content/uploads/2020/01/Duodji-i-grunnskolen_2020.pdf
- Fredriksen, B. C. (2013). *Begripe med kroppen: Barns erfaringer som grunnlag for all læring*. Universitetsforlaget.
- Great Pedagogical Thinkers: John Dewey. (2019, oktober 30). *Pedagogy4Change*.
<https://www.pedagogy4change.org/john-dewey/>
- Halvorsen, E. M. (2001). *Læreren som kulturbærer og kulturbygger*. Høyskoleforlaget.
- Handverkslaget. (u.å.). *Skinn & Lær*. Handverkslaget - Foreningen for Tradisjonshåndverk. Hentet 23. april 2024, fra <https://www.handverkslaget.no/skinn-laer-norwegian-traditional-leather>
- Hauge, A. (2002). *Runer*. <https://www.arild-hauge.com/runics.htm>

- Hogstad, K. H. (2022). Dannelse. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/dannelse>
- Haabesland, A. Å., & Vavik, R. (2000). *Kunst og håndverk—Hva og hvorfor*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Jensen, K. (1999). *Mesterlære: Læring som sosial praksis* (K. Nielsen & S. Kvale, Red.; G. Bureid, Overs.). Ad Notam Gyldendal.
- Jeppsson, B., & Åkesson, L. I. (1981). *Lærarbeid* (T. Sødal, Overs.). Cappelen.
- Johannessen, F. E. (1991). *Lær og skinn i tykt og tynt: Den norske garveri-industris historie*. Ad Notam.
- Karlsson, B., Klevan, T., Soggiu, A.-S., Sælør, K. T., & Villje, L. (2021). *Hva er autoetnografi?* Cappelen Damm Akademisk.
- Kjosavik, S. (2001). *Fra tegning, sløyd og håndarbeid til kunst og håndverk: En faghistorie gjennom 150 år*. Tell Forlag.
- Kunnskapsdepartementet. (2017a). *Overordnet del—Identitet og kulturelt mangfold*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/1.2-identitet-og-kulturelt-mangfold/>
- Kunnskapsdepartementet. (2017b). *Overordnet del—Prinsipper for læring, utvikling og danning*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2017c). *Overordnet del—Verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/3.-prinsipper-for-skolens-praksis/3.1-et-inkluderende-laringsmiljo/?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://data.udir.no/k106/v201906/laereplaner-lk20/KHV01-02.pdf?lang=nob>
- Lorch-Falch, A. (1958). *Skinnsløyd: Verktøy, teknikk, arbeidsoppgaver*. I *Norbok*. Fabritius & Sønners forlag.
- Manger, T., Lillejord, S., Nordahl, T., & Helland, T. (2009). *Livet i skolen 1: Grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap*. Vigmostad & Bjørke AS.
- Markussen jr., A. (2005). *Skinn og lær: Materialer, verktøy, teknikk, design* (2. utg.). Landbruksforlaget.

- Mehlum, M. H. (1994). *Garving: Bearbeiding av huder og skinn : arbeidsprosesser og redskaper*. Teknologisk forlag.
- Molander, B. (1996). *Kunnskap i handling* (2. utg.). Bokforlaget Daidalos AB.
- Myhre, R. (1972). Store pedagoger i egne skrifter. 6: Amerikansk progressivisme og essensialisme. I *Store pedagoger i egne skrifter*. Fabritius Forlag.
- Nielsen, L. M. (2009). *Fagdidaktikk for kunst og håndverk: I går, i dag, i morgen*. Universitetsforlaget.
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier: Den skrivende forskeren*. Universitetsforlaget.
- Norsk Husflidslag. (2022, juni 13). *Ronja Revilla*. <https://husflid.no/revilla/>
- Norsk Kulturarv. (u.å.). *Trykk på skinnfell*. Norsk Kulturarv. Hentet 28. april 2024, fra <https://www.kulturarvskolen.no/oppgaver/skinnefell-med-trykk>
- Ore, S. (2023). Kunstlær og imitert skinn. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/kunstl%C3%A6r_og_imitert_skinne
- Polanyi, M. (2000). *Den tause dimensjonen: En innføring i taus kunnskap* (E. Ra, Overs.). Spartacus Forlag AS.
- Postholm, M. B. (2005). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget.
- Rahme, L. (2021). *Skinne garvning och beredning med traditionella metoder*. Lottas Garfveri AS.
- Rein, T. (2023). Attrapp. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/attrapp>
- Steinnes, E. (2022). *Et møte med lær—Å bygge lærernes kompetanse* [Høgskulen på Vestlandet]. [https://hvlopen-xmllui/bitstream/handle/11250/3021131/Steinnes.pdf?sequence=1](https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmllui/bitstream/handle/11250/3021131/Steinnes.pdf?sequence=1) [https://hvlopen-xmllui/bitstream/handle/11250/3021131/Steinnes.pdf?sequence=1](https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmllui/bitstream/handle/11250/3021131/Steinnes.pdf?sequence=1)
- Store norske leksikon. (2005). Garvestoffer. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/garvestoffer>
- Thøgersen, F. (2005). *Verktøy og materiallære for møbeltapetsere*. Frank Thøgersen.
- Tärnsjö Garveri. (2024, februar 5). *Environment*. Tärnsjö Garveri AB. <https://tarnsjogarveri.com/environment/>
- ULU of Norway. (u.å.). *ULU of Norway*. Hentet 27. januar 2024, fra <https://uluofnorway.no/om-ulu>

- UNESCO. (u.å.). *Konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven* (17.-10.-2003 nr 190 Multilateral utg.). Lovdata. Hentet 4. april 2024, fra <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2003-10-17-190>
- Vingelsgaard, H. (2022, august 4). *Mener et land som Norge må kunne tilby opplæring i garverifaget*. Utdanningsnytt. <https://www.utdanningsnytt.no/fagopplaering-gronne-skiftet-laerlinger/mener-et-land-som-norge-ma-kunne-tilby-opplaering-i-garverifaget/328107>
- Vaage, S. (2001). Perspektivtaking, rekonstruksjon av erfaring og kreative læreprosesser: George Herbert Mead og John Dewey om læring. I O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel og læring* (s. 129–150). Abstrakt forlag AS.

Oversikt over figurer

Figur 1 Illustrasjon av hudens oppbygning. Tegnet av meg.....	13
Figur 2 Bildene viser f.v. fingerbøl sydd på kurs, skinnpose under konstruksjon og ferdig sydd skinnpose.	32
Figur 3 Bildene viser arbeid med å prege belte og arbeid med svivelkniv.....	33
Figur 4 Bildene viser egne utprøvinger med pyrografipenn.	35
Figur 5 Bildene over viser egne utprøvinger med laserkutter. Bildet til venstre er navnet til hunden min, mens bildet til høyre er av det norrøne symbolet vegvísir.....	36
Figur 6 Bildene over viser arbeidsprosessen i arbeid med trinity knot.	37
Figur 7 Bildene viser de ulike stegene i arbeidet, f.v. motivoverføring, svivelkniv og punsling.	38
Figur 8 Bildene viser overføring av motiv i ulik fuktgrad, f.v. tørt (nr. 1), lettfuktet (nr. 2), overfuktet (nr. 3). Lærets tykkelse 1,8mm.	39
Figur 9 Bildene viser arbeid med svivelkniv i ulikt fuktgrad, f.v. tørt (nr. 10), lettfuktet (nr. 11), overfukta (nr. 12). Lærets tykkelse 2mm.....	40
Figur 10 Bildene viser ferdig preget mønster i ulike fuktgrader, f.v. tørt (nr. 22), lettfuktet (nr. 23), overfuktet (nr. 24). Lærets tykkelse 3,5mm.	40
Figur 11 Bildene viser forskjellen mellom lettfuktet lær (nr. 23) og overfuktet lær (nr. 24).	42
Figur 12 Bildene viser forskjell på preging med og uten svivelkniv i lettfuktet lær.	43
Figur 13 Bildene viser prosessen med å lage nøkkelring med navn. F.v. punslene brukt samt utstyr til sammenføyning, ferdig preget og ferdig nøkkelring.	46
Figur 14 Bildene viser prosessen med å lage nøkkelring. F.v. arbeidet med preging, lager sømhull med syl, ferdig sydd nøkkelring.	46
Figur 15 Bildene f.v. viser oppmerking av bokmerke, bokmerke preget med strikkepinne og bokmerke preget med punsel.	47